

Bakalářská práce

Námořní výpravy Seveřanů od 9. do konce 11. století

Studijní program:

B0114A300071 Dějepis se zaměřením na vzdělávání

Studijní obory:

Dějepis se zaměřením na vzdělávání
Anglický jazyk se zaměřením na vzdělávání

Autor práce:

David Koštejn

Vedoucí práce:

PhDr. Pavel Smrž
Katedra historie

Liberec 2023

Zadání bakalářské práce

Námořní výpravy Seveřanů od 9. do konce 11. století

<i>Jméno a příjmení:</i>	David Koštejn
<i>Osobní číslo:</i>	P19000242
<i>Studijní program:</i>	B0114A300071 Dějepis se zaměřením na vzdělávání
<i>Specializace:</i>	Dějepis se zaměřením na vzdělávání Anglický jazyk se zaměřením na vzdělávání
<i>Zadávací katedra:</i>	Katedra historie
<i>Akademický rok:</i>	2020/2021

Zásady pro vypracování:

Bakalářská práce bude věnována námořním a říčním výpravám Seveřanů, jejich přípravám, technice plavby a nejrůznějším situacím, které je na cestách provázely. Cílem této bakalářské práce je analýzou zejména narativních pramenů (severské ságy a kroniky) a s využitím odborné literatury zachytit Seveřany jako námořníky, kteří byli schopni ve středověku během své expanze překonat nesmírné vzdálenosti, a události, se kterými se museli v průběhu těchto výprav vypořádat. Z didaktického hlediska lze práci využít ve výuce dějin Anglie a Normanů, při popisování historie mořeplavectví a lodí, ale také ve výuce zeměpisu a mapování námořních cest ve středověku.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování práce:

tištěná/elektronická

Jazyk práce:

Čeština

Seznam odborné literatury:

ARBMAN, Holger. *Vikingové*. Praha: Mladá fronta, 1969.

BANCK, Claudia. *Vikingové*. Přeložil Jan HLAVIČKA. Praha: Vyšehrad, 2018. ISBN 978-80-7429-979-7.

BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Stěhování národů a sever Evropy: Vikingové na mořích i na pevnině*. Praha: Vyšehrad, 2017. Historica. ISBN 978-80-7429-744-1.

BRØNDSTED, Johannes. *Vikingové: sága tří staletí*. Přeložila Jana HENDRYCHOVÁ. Praha: Orbis, 1967.

GRAHAM-CAMPBELL, James, Colleen BATEY, Helen CLARKE, R. I. PAGE a Neil S. PRICE. *Svět vikingů: kulturní atlas*. Praha: Knižní klub, 1998. ISBN 80-7176-669-0.

HUME, David. *The History of England: from the Invasion of Julius Caesar to The Revolution in 1688*. Indianapolis: Liberty Classics, 1983. vol. 1.

CHRISTIANSEN, Eric. *The Norsemen in the Viking Age*. Oxford: Blackwell Publishing, 2006. ISBN 978-1-4051-4964-8.

KOŠNAR, Lubomír. *Severní Evropa v raném středověku a vikinská expanze*. Praha: Karolinum, 1993. ISBN 80-7066-732-X.

TREVELYAN, George Macaulay. *A shortened history of England*. 2. vydání. Baltimore: Penguin Books, 1959.

Vedoucí práce:

PhDr. Pavel Smrž

Katedra historie

Datum zadání práce:

20. června 2021

Předpokládaný termín odevzdání: 15. července 2022

L.S.

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

doc. PhDr. Jaroslav Pažout, Ph.D.
vedoucí katedry

Prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Jsem si vědom toho, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má bakalářská práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědom následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

Poděkování

Tímto bych chtěl poděkovat PhDr. Pavlu Smržovi za jeho odborné vedení a asistenci při zpracovávání této práce. Zároveň bych chtěl poděkovat své rodině a přátelům za jejich podporu a trpělivost.

Anotace

V bakalářské práci se zabývám námořními výpravami Seveřanů od 9. do 11. století. Popisuji zde hlavní příčiny těchto výprav, jakými směry byly vedeny a dále pak veškeré přípravy, od stavby lodí, shánění posádky a vybavení, až po samotné vyplutí. Zmiňuji také komplikace, které je na otevřeném moři mohly potkat a ohrozit jejich životy. V neposlední řadě popisuji jejich plavbu po řekách na nepřátelském území. V didaktické části plánuji výlet do dánského muzea, které je zaměřeno na severskou mořeplavbu a jsou zde repliky lodí.

Klíčová slova

Seveřan, viking, moře, mořeplavba, bouře, řeka, loď, nájezdník

Abstract

My bachelor thesis deals with the maritime expeditions of the Norsemen from the 9th to the 11th century. I describe the main reasons for these expeditions and the directions they took. Then I look at all the preparations, from building the ships, gathering the crew and equipment, to the actual sailing. I also mention the complications that may have befallen them on the open sea and endangered their lives. Last but not least, I describe their navigation of rivers in enemy territory. In the didactic part, I plan a trip to the Danish museum, which focuses on Nordic seafaring and has many replicas of ships.

Key words

Norseman; Viking; sea; seafaring; storm; river; ship; raider

Obsah

Úvod.....	9
1 Kritika pramenů a literatury	11
2 Seveřané a výpravy	14
2.1 Příčiny expanze a směry výprav	15
3 Příprava na výpravy	18
3.1 Stavba lodí	18
3.1.1 Nálezy plavidel.....	20
3.1.2 Typy lodí	21
3.1.3 Zdobení.....	22
3.2 Vybavení plavidel.....	23
3.3 Posádka.....	25
3.4 Víra a mořeplavba	29
3.5 Navigace	31
4 Problémy na moři	33
4.1 Počasí.....	33
4.2 Útesy a výčnělky skal	35
4.3 Hygiena a nemoci	36
4.4 Červi	37
4.5 Konflikty na palubě a s nepřáteli	37
4.6 Zásobování.....	38
5 Plavba po řekách	39
6 Didaktická část	42
Závěr.....	45
Seznam použitých pramenů a literatury	46

Úvod

Tato bakalářská práce se bude věnovat námořním výpravám Seveřanů od 9. do konce 11. století. Cílem této práce je zachytit Seveřany jako námořníky, kteří během vikingské éry pluli po moři ke vzdáleným břehům, jejich přípravu na tyto výpravy, komplikace, kterým mohli být na svých cestách po moři vystaveni, a také specifika jejich plavby po řekách. K tomu slouží analýza především severských ság a odborné literatury. Didaktická část je návrhem exkurze pro žáky, na základě níž by získali vlastní pohled na dobu vikingské expanze, primárně ve spojení s mořeplavbou.

V současné době si většina lidí pod slovem Seveřan představí velké silné muže, kteří s mečem v jedné ruce a se štítem ve druhé ruce zabíjejí nebohé vesničany, kradou jejich majetek a na svých lodích odjíždějí zpátky do Skandinávie. Ano, takhle přesně mohla vypadat realita. K jejímu naplnění ovšem předcházelo mnoho důležitých faktorů, které jsou přehlíženy. Zároveň se jednalo pouze o jednu z aktivit, kterou s sebou nesla expanze národů ze Skandinávie a nám nepřísluší pohlížet na ni jen z jednoho úhlu pohledu. Nebyli to pouze krvelační bojovníci, ale i mírumilovní obchodníci a kolonizátoři. Známe je také jako úspěšné námořníky, kteří byli schopni po vodě překonat obrovské vzdálenosti a riskovali přitom své životy.

Mořeplavba ale rozhodně nebyla vždy jejich primárním zaměřením. Před zahájením výprav vedli více poklidný způsob života, který spočíval v hospodaření na skandinávské půdě. Obraz Seveřanů, pouze jako nájezdníků, tak není zcela přesný, a bylo to především často opomíjené farmaření, které jim poskytovalo potřebné zázemí pro pořádání válečných tažení, a které i nadále zůstávalo znakem severské společnosti.

Aby podstoupili veškerá rizika, která je při jejich plavbách mohla potkat, museli k tomu mít patřičné důvody. Nemůžeme proto přehlížet jejich rychlou a účinnou adaptaci na nově vzniklé situace. Během krátké doby dokázali vybudovat a vybavit velké množství lodí, a především získat na moři nepřeberné množství zkušeností, které jim dopomáhaly k úspěchu. Tomu, aby se mohli ocitnout na vzdálených březích, předcházela dlouhá a namáhavá cesta.

Nyní k jednotlivým kapitolám. V první kapitole se zaměřuji na význam slova viking, které je se Seveřany úzce spjato a je častokrát používáno v nesprávném kontextu. Uvádím také, jak je nazývali ostatní národy a jejich původní zaměření. Následuje popis příčin, kvůli kterým se rozhodli pro námořní výpravy, a shrnutí směrů, kam byly namířeny.

V kapitole druhé se zabývám přípravami na výpravy, neboť bylo před samotným spuštěním lodí na moře potřeba vykonat spoustu činností, od samotné stavby plavidla, nakládku vybavení, až po shánění statečných mužů, kteří by byli schopni její obsluhy. Zároveň je zde okomentována role žen při nepřítomnosti jejich manželů.

Ve třetí kapitole analyzuji severské ságy a popisuji nepříjemné a nebezpečné situace, kterým museli námořníci při svých dalekých plavbách čelit a častokrát nebylo v jejich silách situaci ovlivnit.

Ve čtvrté kapitole se zaměřuji na plavby po řekách, jejich rozdíly oproti cestování po moři, a jejich specifikům.

V poslední kapitole pak v rámci didaktické části plánuji historickou exkurzi pro žáky. Ta by jim poskytla osobní pohled na severskou mořeplavbu, ale také na život ve vikingské éře a severskou každodennost.

Toto téma jsem si zvolil, neboť mne vikingové obecně fascinují a mořeplavba byla hlavním z důvodů, proč jsou i v současné době tak populární a známí.

1 Kritika pramenů a literatury

K napsání této práce bylo využito mnoho písemných pramenů a odborné literatury. Mezi nejdůležitější prameny, které nám přibližují Seveřany v 9. až 11. století, patří severské ságy, písně a různé kroniky.

Ságy nemají společný původ a nelze s jistotou dohledat, kdo je sepsal. Za nejznámějšího autora je však považován Islandčan Snorri Sturluson, který napsal sbírku *Edda*. Ta nám přibližuje život na Islandu, ale obsahuje také informace obecného charakteru.¹ Při interpretaci jednotlivých ság je nutné na text pohlížet s určitým nadhledem. Ve většině případů se totiž jedná o ságy mytologické, nebo oslavující nějakého hrdinu. Mytologické jsou tedy založeny čistě na staroseverské víře. Pojednávají o bozích, nadpřirozených bytostech, kouzlech a kletbách. Pokud ale bereme v potaz, že tehdejší společnost těmto mýtům věřila, můžeme z toho odvodit, jak jejich život ovlivňovaly. Podobné tomu je i u hrdinských ság, které se nachází také ve sbírce *Eddica Minora*.² Ty mají tendenci oslavovat hrdiny a vyzdvihovat jejich činy při řešení svízelných situací. Nabízejí tak lehce zkreslený pohled na život Seveřanů. Velmi často pojednávají o moři a bouřích, neboť právě zde se mohl projevit pravý hrdina. V případě však, že loď ztroskotala, je zde o této nešťastné události jen krátká zmínka. Z islandských ság je důležitým zdrojem *Sága o Eiríkovi Zrzavém*. Nalezneme v ní popisy několika plaveb po moři a také informace, jak cesta dopadla. Poskytuje nám tak pohled na problémy, které mohly při plavbě nastat a na pokusy o jejich vyřešení. Častokrát zmiňuje komplikace v souvislosti s počasím, nemocemi, ale také červy, kteří poškozovali jejich lodě. Vzhledem k tomu, že zmiňuje často tragický výsledek výprav, není příliš důvodů tomuto pramenu nevěřit. Zároveň máme některé informace s jistotou potvrzené, jako například cesty Seveřanů k pobřeží Ameriky.³ O problémech na moři pojednává také *Sága o Egilovi, synu Skallagrímově*. Ta navíc popisuje zdobení plachet a samotných lodí, které je dnes již potvrzené. Z celkového pohledu neobsahuje žádné rozporuplné údaje, které by jednoznačně neodpovídaly skutečnosti.⁴ *Sága o Gíslim* pak nabízí pohled na situaci spojenou s kolonizací. Ani zde není pochyb o tom, že si

¹ *Edda*. Překlad Ladislav Heger. Vydání první. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1962. 480 stran. Živá díla minulosti; svazek 30.

² STARÝ, Jiří, ed. a kol. *Eddica minora: hrdinské básně ze staroseverských ság*. Praha: Herrmann & synové, 2011. 269 s. ISBN 978-80-87054-29-1.

³ *Sága o Eiríkovi Zrzavém*. Rûnarmál: Asatrú, runy, severská mytologie a Vikingové [online]. [cit. 2023-05-01]. Dostupné z: <https://runarmal.cz/sagy/saga-o-eirikovi-zrzavem/>.

⁴ *Sága o Egilovi, synu Skallagrímově*. Rûnarmál: Asatrú, runy, severská mytologie a Vikingové [online]. [cit. 2022-05-01]. Dostupné z: <https://runarmal.cz/sagy/saga-o-egilovi-synu-skallagrimeve/>.

s sebou Seveřané snažili odvézt co nejvíce majetku mohli.⁵ *Sága Gylfaginning – Gylfiho oblouznění* se zabývá mytologií a vírou. Zde je potřeba při interpretaci postupovat více s nadhledem, ale to nesnižuje na fakt, že Seveřané mýtům věřili a mýty byly součástí jejich společnosti.⁶

Neméně důležitými prameny jsou kroniky. Útoky Seveřanů na Británii jsou zaznamenány v *Anglosaské kronice*. Ta bohužel neobsahuje příliš detailní informace a o severských útocích zde není mnoho záznamů. Nájedníky popisuje ve špatném světle, a lze tak vyčíst, že je autor nakloněn Anglosasům. Neposkytuje tak nezaujatý pohled na celou situaci, nýbrž jak na vzniklou situaci reagovali v Británii. Nabízí nám však jedinečný pohled očima napadávaných, nikoliv útočící strany. Zároveň je zde popsán moment překvapení, který nájedny způsobily.⁷ Více objektivní je kronika *Činy biskupů hamburského kostela*, jejímž autorem je Adam Brémský. Ten vychází z pro něj dostupných pramenů, ale primárně z informací, které mu pověděl dánský král Sven Estrid. Sám autor vyjadřuje pochybnosti o některých pramenech, ze kterých čerpal. Nicméně o důvěryhodnosti informací, které získal od Svena, nemá nejmenších pochyb. Není známo, které prameny měl konkrétně na mysli, a také zde je tak při interpretaci nutno postupovat s jistou obezřetností. Z celkového pohledu se však kronika jeví jako důvěryhodná a nabízí nezkreslený pohled.⁸

Veškerá použitá odborná literatura vychází ze ság, kronik a archeologických nálezů. Nejdetaileji se mořeplavbě věnuje kniha *Stěhování národů a sever Evropy* od autorky Jarmily Bednařikové.⁹ Zároveň se jedná o nový titul, takže obsahuje nejnovější poznatky. Veškeré údaje jsou náležitě podloženy a shodují se i s ostatními knihami. Velmi kvalitně je také zpracován titul Arbmána Holgera *Vikingové*, který sice patří mezi méně aktuální, ale přesto obsahuje nejpodrobnější popis nálezů vikingských lodí.¹⁰ Titul *Children of Ash and Elm* pak jako jediný obsahuje nejmodernější data z roku 2017, která částečně potvrzují existenci ženských bojovnic, v ostatní literatuře ženy zůstávají v domovině a starají se o domácnost. Zároveň se jedná o titul, ve kterém je podrobně popsána výroba a zdobení plachet, ale také budování táborů a mnoho

⁵ *Sága o Gíslim*. Rúnarmál: Asatrú, runy, severská mytologie a Vikingové [online]. [cit. 2022-05-01]. Dostupné z: <https://runarmal.cz/sagy/saga-o-gislim/>.

⁶ *Gylfaginning – Gylfiho oblouznění*. Rúnarmál: Asatrú, runy, severská mytologie a Vikingové [online]. [cit. 2022-05-01]. Dostupné z: <https://runarmal.cz/sagy/mladi-edda/gylfaginning-gylfiho-oblouzneni/>.

⁷ GILES, J. A. *The Anglo-Saxon Chronicle*. London: G. Bell and Sons, 1912. Dostupné z: [http://www.public-library.uk/dailyebook/The%20Anglo-Saxon%20chronicle%20%20\(1914\).pdf](http://www.public-library.uk/dailyebook/The%20Anglo-Saxon%20chronicle%20%20(1914).pdf).

⁸ BRÉMSKÝ, Adam. *Činy biskupů hamburského kostela: velká kronika evropského Severu*. Překlad Libuše Hrabová a Jana Engelbrechtová. Vyd. 1. Praha: Argo, 2009. Memoria mediae aevi; sv. 6. ISBN 978-80-257-0167-6. s. 19-23.

⁹ BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Stěhování národů a sever Evropy: Vikingové na mořích i na pevnině*. Vydání první. Praha: Vyšehrad, 2017. Historica. ISBN 978-80-7429-744-1.

¹⁰ ARBMAN, Holger. *Vikingové*. Praha: Mladá fronta, 1969. s. 12-15.

dalších věcí. Z obecného hlediska se jedná o velice kvalitní a informačně obsáhlý zdroj informací k severské mořeplavbě.¹¹ Pro popis severských cest na východ se jako nejlepší dílo jeví *Kyjevská Rus* od Michala Téra, který z pozice odborníka popisuje celý vývoj na východě Evropy, včetně vikingské éry. Jsou zde detailně popsány trasy po řekách, které byly ve středověku využívány pro obchod.¹² V literatuře o vikinzích paradoxně nenajdeme příliš zmíněný proces stavby lodí, výjimkou je *The hammer and the cross: a new history of the Vikings* od Roberta Fergusona, kde je toto téma rozebráno.¹³ Neméně důležité pro mne bylo dílo Peter Hayes Sawyera s názvem *The Age of the Vikings*, a to primárně s ohledem na nálezy vikingských plavidel, jejich vybavení a techniku mořeplavby. Najdeme zde také informace o pokusech zrekonstruovat severské lodě a poté s nimi uskutečnit plavbu na otevřeném moři. Opět se nicméně jedná o velice komplexní dílo, které obsahuje poznatky k vícero kapitolám této práce.¹⁴

¹¹ PRICE, Neil S., ed. *Children of ash and elm: a history of the Vikings*. First edition. New York: Basic Books, 2020. ISBN 978-0-465-09698-5. s. 328-329, 386.

¹² TĚRA, Michal. *Kyjevská Rus: dějiny, kultura, společnost*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2019. Russia Altera; svazek 34. ISBN 978-80-7465-413-8.

¹³ FERGUSON, Robert. *The hammer and the cross: a new history of the Vikings*. London: Penguin Books, 2010. ISBN 978-0-141-01775-4.

¹⁴ SAWYER, P. H. *The Age of the Vikings*. 1st Publ. London: Edward Arnold, 1962.

2 Severané a výpravy

Slovo Severané se vztahuje k národům žijícím ve Skandinávii, zahrnující Nory, Švédy a Dány. Od konce 7. století se pro tyto národy postupně začíná objevovat označení *vikingové*. Výraz pochází ze staroseverského *vikingr*. Ten je spjat s člověkem, který se vydává na loupeživý nájezd. Výraz *vikingr* je dále patrně odvozen od slova *vik*, neboli zátoka, kde piráti vyčkávali na své oběti.¹⁵ Samotný pojem *piratae*, neboli piráti, se také objevoval v souvislosti s pojmenováním Severanů.¹⁶ Jednotlivé národy, se kterými se vikingové střetávali, pro ně měly svá vlastní označení. Pro Franskou říši se jednalo o *Normany*, Anglosasové jim předělili přizvisko *barbaři a pohané*, a Arabové říkali švédským obchodníkům na východě *Rusové*. Ve slovanské společnosti se setkáváme také s výrazem *varjagové*. Ten ovšem označuje spíše skupinu severských kupců, kteří se ozbrojeni vydávali na východ. Často se také stávali součástí vojska byzantských císařů. Od konce 8. století do poloviny 11. století dostalo slovo viking obecný charakter a pojilo se s každým obyvatelem Skandinávie, bez ohledu na to, zda se po moři plavili, nebo ne.¹⁷

Do 7. století byli Skandinávci především zkušenými zemědělci a řemeslníky. Živili se pěstováním plodin, chovem dobytka, ale již v této době využívali své pozice u moře a jezdili v rybářských člunech na lov ryb. Již před samotným zahájením nájezdů tak znali místní podmínky a nástrahy, které si pro ně zdejší vody přichystaly. Nevěděli kam až se dá plout a se zdokonalením plavidel jim bylo umožněno cestovat až do neznámých končin. Winston Churchill popisuje Severány ve své knize takto: „*Když přemýšlíme o brutálních neřestech těchto mořských banditů, pirátů tak hanebných jako nikdo jiný, jež zrodilo moře, nebo se vzpamatováváme z jejich ničení a krutých činů, musíme také připomenout disciplínu, statečnost, přátelství a vojenské přednosti, které z nich v této době udělaly bezkonkurenčně nejohroživější a nejodvážnější rasu na světě.*“¹⁸

¹⁵ BANCKOVÁ, Claudia. *Vikingové*. Přeložil Jan HLAVIČKA. Praha: Vyšehrad, 2018. ISBN 978-80-7429-979-7. s. 20-21.

¹⁶ BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila, pozn. 9 s. 10-11.

¹⁷ BANCKOVÁ, Claudia, pozn. 15, s. 20-21.

¹⁸ Vlastní překlad: „*When we reflect upon the brutal vices of these salt-water bandits, pitates as shameful as any whom the sea has borne, or recoil from their villainous destruction and cruel deeds, we must also remember the discipline, the fortitude, the comradeship and martial virtues which made them at this period beyond all challenge the most formidable and daring race in the world.*“

CHURCHILL, Winston. *A History of the English Speaking Peoples. [Volume I], The Birth of Britain*. Rosetta Books. 1956. s. 75.

2.1 Příčiny expanze a směry výprav

Argumentů, proč byla zahájena expanze severských národů, je mnoho a jedná se o velmi komplexní téma. Důvody, proč se stále více dostávala po popředí mořeplavba, můžeme sledovat až do 6. století, kdy ve Skandinávii panovala polická nestabilita, vznikaly konflikty a vlivem stěhování národů, které vedlo až k příchodu Slovanů do střední Evropy, docházelo k obrovské migrační vlně. Skandinávští obyvatelé byli životně závislí na přírodě. Byla to rurální oblast, kde obdělávání zemědělské půdy a zpracovávání přírodních zdrojů bylo hlavním způsobem obživy. Sociální status lidí byl úzce provázán s vlastnictvím půdy a každý toužil mít svůj dům s polem.¹⁹ Obecně je za hlavní příčinu expanze považováno přelidnění a v důsledku toho nedostatek území, které by se mohlo mezi tyto lidi rozdělit, aby se zapojili do zemědělské produkce a byli schopni uživit jak sebe, tak společnost.²⁰ Kronikář Adam Brémský nicméně hledá příčinu v ekonomické krizi. Především v Norsku se rozmohla chudoba a v důsledku neúrody také hladomor. Situaci ve Skandinávii popisuje takto: „*Chudoba je přiměla putovat po celém světě; z pirátských tažení přivážejí domů velké bohatství z ostatních zemí, a tímto způsobem překonávají nouzi své vlastní země.*“²¹ Švédsko na tom naopak bylo v této době hospodářsky a ekonomicky nejlépe, ze skandinávských zemí bylo jednoznačně nejvyspělejší.²² Dalším aspektem bylo postupné navazování obchodních styků se zbytkem světa a rozšiřování svých obzorů. Obchodníci se na svých obchodních trasách dozvídali na trzích zprávy o vzdálených, a především bohatých městech a o politické situaci v nich. Patrně však nejhlavnějším důvodem, proč se lidé byli ochotni vydat na daleké a nebezpečné plavby, byla touha po získání bohatství a uznání.²³ Majetný člověk měl v tehdejší společnosti kromě financí také značnou moc a mohl se podílet na jejím řízení a rozvoji. Zároveň jim výpravy otevíraly cestu ke slávě a úspěchu.²⁴ Touhu po kořistnických výpravách umocňoval fakt, že se zpočátku loupilo téměř bez jakéhokoliv odporu ze strany obyvatel napadáných území. Stačilo zdolat moře a získání kořisti se již jevilo jako snadný úkol. Ku prospěchu severských plaveb také přispívala skutečnost, že v období jejich konání bylo příznivé klima, díky čemuž bývalo moře

¹⁹ TVCSMax Group 2018, 2020, *Poslední tajemství Vikingů...I. část Historický dokument CZ*, YouTube video. [2022-07-14]. Dostupné z:

https://www.youtube.com/watch?v=qsd5DgDjKWE&ab_channel=TVCSMaxGroup2018.

²⁰ BANCKOVÁ, Claudia, pozn. 15, s. 23-25.

²¹ BRÉMSKÝ, Adam, pozn. 8, s. 212.

²² BRØNDSTED, Johannes. *The Vikings: an illustrated history of the Vikings: their voyages, battles, customs, and decorative arts*. 1. Publ. Harmondsworth: Penguin Books, 1960. s. 22.

²³ BANCKOVÁ, Claudia, pozn. 15, s. 23-25.

²⁴ PRICE, Neil S., pozn. 11, s. 308.

klidné a počasí relativně stabilní.²⁵ Zda si toho byli tehdy vědomi, nelze s jistotou potvrdit. Faktorů, které mohly ovlivnit myšlení Seveřanů, bylo mnoho a v dnešní době nemůžeme s jistotou určit, který z nich byl tím hlavním, který odstartoval éru vikingských plaveb. Nejpravděpodobněji sehrálo svou roli více aspektů, které proměnily tehdejší poklidné zemědělce a rybáře na piráty a bojovníky, kteří na svých cestách plenili a drancovali.

Účel výprav byl velmi proměnlivý. Nejčastěji jsou s vikinky spojovány krvelačné výpravy za účelem zbohatnutí. První výpravou tohoto druhu v západní Evropě bylo přepadení kláštera na ostrově Lindisfarne roku 793. O přítomnosti Seveřanů svědčí *Anglosaská kronika*, popisující zlá znamení na obloze v podobě létajících draků během bouře. Krátce na to je zaznamenán příjezd nekřesťanských válečníků, kteří vraždí a loupí.²⁶ Obyvatelé Anglie se tak setkali se severskými nájezdy v jejich rané podobě. Později se hlavním záměrem výprav stala kolonizace a výhradně kořistnických tažení bylo organizováno méně. Kolonizace probíhala intenzivně v 9. a 10. století a nevyhnula se jí ani Anglie s Francií. Seveřané si na obsazených územích vybudovali své tábory a osady. Mezi právoplatnými držiteli této země a jejich novými osadníky vznikalo mnoho válečných střetů. Naopak osidlování liduprázdného Islandu a Grónska probíhalo mírumilovně. Další výpravy probíhaly s cílem získat nové obchodní příležitosti a navázat nové styky, ale také uplatnit svou moc a získat si politickou převahu nad jinými národy.²⁷

Seveřané se snažili svou rozpínavostí získat pro sebe nová rozsáhlá území a odtud své působení nadále rozšiřovat. Jednotlivé severské národy směřovaly své výpravy podle světových stran. Zájem Dánů vzbudila primárně jihovýchodní Anglie, kam trvala cesta z Dánska při východním větru přibližně tři dny,²⁸ a dále také pobřeží západofranské říše. Lodníci tvrdili, že Atlantský oceán, především kolem Orknejí, je natolik hustý solí, že je možné jím plout pouze za pomoci vichřice.²⁹ Tyto země měly možnost se před vpádem dánských vojsk vykoupit placením danegeldu. Franská říše na toto vykořisťování přistoupila a nájezdníkům platila několik let stříbrem. Poté se zrak Seveřanů obrátil zpátky na anglické pobřeží a obnovili vpády do Anglie.³⁰ Norští mořeplavci se podobně jako Dánové vydali směrem na západ a zapojili se do boje s Franskou říší. Tento národ však můžeme považovat za opravdové objevitele. Během

²⁵ PRICE, T. Douglas. *Ancient Scandinavia: an archaeological history from the first humans to the Vikings*. Oxford, England: Oxford University Press, 2015. ISBN 978-0-19-023198-9. s. 321-322.

²⁶ GILES, J A., pozn. 7, s. 40.

²⁷ BRØNDSTED, Johannes. *Vikingové: sága tří staletí*. Přeložila Jana HENDRYCHOVÁ. Praha: Orbis, 1967. s. 25-29.

²⁸ BRÉMSKÝ, Adam, pozn. 8, s. 114.

²⁹ BRÉMSKÝ, Adam, pozn. 8, s. 216.

³⁰ ARBMAN, Holger, pozn. 10, s. 59-63.

jejich expanze totiž nejspíše náhodou objevili roku 867 Island a později roku 985 Grónsko. Na oba ostrovy lze z Norska s dobrým větrem v plachtách doplout do sedmi dní.³¹ Mezi prvními, kteří plánovitě cestovali na Island, byl Floki Vilgerderson z Rogalandu, který zde přezimoval se dvěma loděmi. V pozdějších dobách bylo zahájeno obydlování Islandu a stal se velice oblíbenou námořní destinací.³² Za objevitele Grónska je považován Erik Rudý, který zde založil vůbec první osadu a zahájil kolonizaci tohoto ostrova. Při plavbách do Grónska se někteří námořníci ztratili a přistáli v neznámé zemi. Když se vrátili zpět do své domoviny, vyprávěli svůj zážitek. Leif poté uspořádal výpravu za znovuobjevením těchto zemí a doplul až k americkému pobřeží Vinlandu a na důkaz s sebou přivezl vinnou révu.³³ Ságy dále líčí pokusy o vybudování osad, nicméně se jednalo o již obydlené území domorodci, takže se Seveřané vrátili nazpět.³⁴ Švédy zlákal východ Evropy. Usadili se v Kyjevě a přes řeky pronikli až k arabské a byzantské říši.³⁵ Objevitelské cesty Seveřanů při snaze rozšířit své obzory směřovaly stále více a více do neznáma. V Severním oceánu už neměla být žádná místa nepokrytá ledem a temnotou. Norský kníže Harald při průzkumu tohoto oceánu údajně narazil až na temné hranice světa a „*stěží po svých stopách ve zdraví unikl jícnu propasti*.“³⁶ Nelze ovšem tvrdit, že severští bojovníci útočili výhradně mimo skandinávský poloostrov. Jejich bojechtivost vedla ke konfliktům i mezi jednotlivými národy Severu. Proti sobě tak podnikaly námořní nájezdy a vedly mezi sebou krvavé války.³⁷

³¹ BRÉMSKÝ, Adam, pozn. 8, s. 219.

³² ARBMAN, Holger, pozn. 10, s. 93.

³³ *Sága o Eiríkovi Zrzavém*, pozn. 3, kap. 4.

³⁴ *Sága o Eiríkovi Zrzavém*, pozn. 3, kap. 10.

³⁵ ARBMAN, Holger, pozn. 10, s. 75.

³⁶ BRÉMSKÝ, Adam, pozn. 8, s. 220.

³⁷ LEHR, Peter. *Pirates: a new history, from vikings to Somali raiders* [online]. New Haven: Yale University Press, 2019. ISBN 978-0-300-18223-1. s. 27.

3 Příprava na výpravy

Seveřané na své výpravy vyráželi v prvních jarních měsících, zpravidla ihned poté, kdy ledy roztály a nastalo vhodné počasí. Příhodné podmínky pro mořeplavbu totiž většinou trvaly krátce, od května do září, a tak se jim málokdy podařilo zorganizovat více než jednu výpravu za rok i se zpáteční cestou.³⁸ Přes zimu Seveřané trávili svůj čas odpočinkem, dělením kořisti, návštěvami, hostinami, domluvou a plánováním následujících plaveb.³⁹ Ale také docházelo k provozování zimních obětních rituálů.⁴⁰ Až s příznivým větrem spustili své lodě na vodu a vypluli na otevřené moře. Cestování po moři pro ně bylo velice důležité a ke svému poslání přistupovali s náležitou zodpovědností. Proto před samotným vyplutím kladli důraz na přípravu za účelem zajištění hladkého průběhu. Ta primárně spočívala v opatření dostatečného množství plavidel a lidí, kteří je obsluhovali, naložení potřebného vybavení a nákladu, ale také v získání přízně svých bohů. Zpočátku nebyly výpravy příliš organizované. To se změnilo v 10. století, kdy mohl král svolat ledung, neboli námořní vojenskou hotovost, spočívající v povinnosti kompletně připravit a vybavit několik lodí zásobami i posádkou.⁴¹

3.1 Stavba lodí

Lodě hrály v životech Seveřanů důležitou roli i před začátkem jejich expanze. Na moře spouštěli své čluny rybáři, kteří zajišťovali přísun potravin pro všechny obyvatele. Postupem času, jak se důvod plaveb měnil a bylo nutné plout větší vzdálenosti, docházelo ke zdokonalování plavidel a jejich přizpůsobování ke splnění účelu, pro který byly vyrobeny. Ze Seveřanů se stali velice zkušenými stavitelé lodí a získané znalosti dokázali náležitě využít. Na každém plavidlu většinou pracovali dva lidé. Jeden z nich práci vedl, a druhý mu pomáhal.⁴² Před nájezdy byli zvyklí budovat veslice nejrůznějších velikostí, tedy lodě, které nedisponovaly plachtou a k jejichž pohybu bylo zapotřebí vesel. Na těch ovšem nemohli plout daleko, a tak byly využívány pro lov sledů poblíž jejich domova. Možnost odejít na viking⁴³ jim přinesly plachty. Schopnost stavět plachetnice změnila myšlení ve společnosti a důvody, proč svá

³⁸ PRICE, T. Douglas, pozn. 25, s. 321.

³⁹ BANCKOVÁ, Claudia, pozn. 15, s. 42.

⁴⁰ *Sága o Gíslim*, pozn. 5, kap. 10.

⁴¹ KOŠNAR, Lubomír. *Severní Evropa v raném středověku a vikinská expanze*. Praha: Karolinum, 1993. ISBN 80-7066-732-X. s. 42.

⁴² FERGUSON, Robert., pozn. 13, s. 58.

⁴³ Pojmem viking se také označovaly výpravy převážně za účelem loupení.

plavidla vikingové na moře spouštěli.⁴⁴ Přestože tento typ plavidel nebyl úplnou novinkou a plachet už dávno využívali ve Středomoří Féničané a Egypťané, sami Severané je pravděpodobně převzali od Keltů nebo Sasů. V souvislosti s mořeplavbou vzhlíželi k Frisům, kteří se Skandinávci mezi 6. až 9. stoletím aktivně obchodovali.⁴⁵ Je také pravděpodobné, že znali starší římské plachetnice, které si přizpůsobili podle svých potřeb. Typickým znakem pro ně byl lodní kýl, který přidával potřebnou stabilitu a umožnil plavbu přímo proti větru. Samotná práce na lodích a plachtách byla velice náročná jak časově, tak finančně. Z toho důvodu si jejich budování mohli dovolit pouze bohatí členové společnosti a někteří z nich dokonce své prostředky skládali společně.⁴⁶ Na každý jeden člun bylo využito velké množství dřeva a vlny. Navíc platilo, že každá loď musí mít také záložní plachtu pro případ, že by došlo k poškození původní. Bez ní by byly životy námořníků ještě ve větším ohrožení.⁴⁷ Nejčastěji tak výpravy podnikali králové, kteří svolali svůj lid a veškeré loďstvo.⁴⁸ Pokud chtěl výpravu uspořádat někdo z obyčejných lidí, musel častokrát prodat veškeré své vlastnictví, v podobě domu a pozemků, aby mohl výstavbu financovat. V případě neúspěchu a nezískání žádné kořisti pak přišel o všechnu majetek. Z toho důvodu tuto možnost volili především lidé za účelem osídlování již nově objevených oblastí, nikoliv pro válečné účely.⁴⁹ Vybudování početné flotily si také vyžádalo mnoho lidí, kteří tvrdě pracovali po několik měsíců a nemohli se tak podílet na běžných činnostech potřebných k zajištění základních potřeb společnosti. Bylo tak nutné výstavbu pečlivě plánovat a začít v době, kdy bylo všeho dostatek, především potravin, a nehrozilo například hladovění. Jako nejvhodnější se jeví období po sklizni v letních měsících. Přestože stavění plavidel bylo hlavně mužskou záležitostí, do práce byly zapojeny i jejich ženy. Ty byly zaúkolovány zpracováváním vlny, od jejího stříhání až po tkaní a výrobou finálního produktu v podobě plachty, která představovala tu nejdražší a na zhotovení nejkomplicovanější část člunu. Její výroba mohla trvat až tři roky. Muži naopak pracovali se dřevem. Již v průběhu první fáze výrobního procesu se snažili ušetřit svou námahu nalezením od přírody vhodně zakřiveného kusu stromu, aby se vyhnuli nutnosti dřevo opracovávat do použitelného tvaru. Tento kmen poté rozštíпали pomocí seker na menší kusy a za použití klínů a palic vyrobili jednotlivé plaňky, které byly typické svou pevností a pružností. Jednotlivé části lodi a materiál pro jejich dokončení byl přenesen do loděnice, kde stavitelé spojily překrývající se plaňky nýty

⁴⁴ *Poslední tajemství Vikingů...1. část Historický dokument CZ*, pozn. 19.

⁴⁵ BUDIL, Ivo T. *Dějiny Skandinávie*. 1. vydání. Praha: Stanislav Juhaňák - Triton, 2017. ISBN 978-80-7553-228-2. s. 47.

⁴⁶ *Poslední tajemství Vikingů...1. část Historický dokument CZ*, pozn. 19.

⁴⁷ PRICE, Neil S., pozn. 11, s. 387.

⁴⁸ *Sága o Egilovi, synu Skallagrímově*, pozn. 4, kap. Bitva u Hafrsfjordu (roku 872).

⁴⁹ *Sága o Gíslim*, pozn. 5, kap. 3.

a utěsnili škvíry mezi nimi pomocí zvířecích chlupů namočených v dehtu. Následovalo připojení stěžně s plachtou, který bylo možné v případě nutnosti během mořeplavby sklopit, připevnění kotvy, umístění kormidla na pravou stranu lodi, a provedení dalších nezbytných prací pro kompletaci plavidla a možnost jeho spuštění na vodu. Stavitelům se dostávalo ve společnosti náležitě úcty, neboť svá díla byli schopni postavit pouze za pomoci paměti a zkušeností. Své poznatky pak nejčastěji předávali ústně z generace na generaci.⁵⁰ Archeologům se podařilo nalézt pozůstatky po přístavišti, společně s částmi lodí, nástroji a dřevem z 11. století. Vše nasvědčuje tomu, že zde probíhaly opravy poškozených lodí, a případně také zhotovení nových plavidel. Nemusely tak být pokaždé přesunuty rovnou do loděnic a Seveřané tak ušetřili čas a námahu.⁵¹ Mezi nejvýznamnější přístavy a zároveň centra obchodu patřila Birka a Ribe. Švédská Birka byla velmi často napadána piráty, neboť se zde sjížděly čluny ze všech koutů Skandinávie. Cesta do ní po moři tak byla částečně zatarasena skrytými kameny, které ji zúžily a udělaly ji více nebezpečnou pro neznalé námořníky.⁵² Lodě dostávaly nejrůznější pojmenování. Zda je určovali stavitelé nebo přímo majitelé, není známo. Nejčastěji šlo o jména podle zvířat nebo odkazy z mytologie. Setkáme se tak s názvy jako Dlouhý had, Mořská labuť, či Drak.⁵³

3.1.1 Nálezy plavidel

Pro pochopení vikingské mořeplavby a získání bližších informací o stavitelství jsou pro nás důležité především nálezy jednotlivých lodí. Bohužel do současné doby se jich příliš mnoho nedochovalo, a proto jsou naše znalosti značně omezené. Nejčastějšími nálezy jsou čluny jako součást pohřební výbavy náčelníků. Proces ukládání zemřelého probíhal takto: „*Člun byl spuštěn do velké jámy, dovnitř byl na lůžku z trávy uložen mrtvý, kolem něho jeho zbraně a domácí náčiní. Pak přivedli ke člunu arabského hřebce, usmrtili jej; další zvířecí oběť byl starý chrt. Člun pak překryli prkny a zasypali zeminou*“.⁵⁴ Mezi nejznámější objevy patří lodě z Gokstadu a Osebergu. Obě byly nalezeny v mohylách a díky konzervaci dřeva v jílů, který zabránil hnilobě, si zachovaly velmi dobrý stav. Loď z Gokstadu, měřící přibližně 23 metrů, patřila mezi středně velké lodě. Byla kompletně vyrobena z dubového dřeva, pouze stěžně byl z borovice. Zároveň na základě tohoto objevu víme, že Seveřané preferovali mít veškeré části

⁵⁰ Viking Zrzavý Erik, 2014, *Vikingové 1*, YouTube video. [2022-07-14]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=kpPXXDo6XOI&ab_channel=VikingZrzav%C3%BDERik.

⁵¹ PRICE, T. Douglas, pozn. 25, s. 357.

⁵² BRÉMSKÝ, Adam, pozn. 8, s. 82-83.

⁵³ BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila, pozn. 9, s. 77.

⁵⁴ ARBMAN, Holger, pozn. 10, s. 14.

zhotovené pouze z jednoho kusu dřeva, bez nutnosti jejich spojování. Ať se již jedná o lodní kýl, nebo kormidlo, vše bylo opracováno z jednoho kmene stromu. Typickým znakem byla také páka u kormidla, která umožňovala snadné řízení i za zhoršených podmínek.⁵⁵ V roce 1893 byla vyrobena kopie této lodi, která dokázala bez problému přeplout Atlantský oceán za necelý měsíc.⁵⁶ Na druhou stranu loď z Osebergu byla spíše okrasná, určená pouze pro krátké plavby poblíž pobřeží. Vypovídá o tom její bohaté zdobení téměř po celé její délce 21 metrů. Přestože byla také vyrobena z dubového dřeva, nejednalo se o tak pevné plavidlo, které by bylo schopno vydržet silný nápor vln a daleké plavby po otevřeném moři.⁵⁷

Velice specifickým a ojedinělým nálezem byly vraky lodí vytažené z moře v Dánsku v Roskilde. Jednalo se celkově o pět plavidel, které byly záměrně zatíženy kameny a potopeny jako součást obrany. Zajímavé je, že jsou zastoupeny rozdílné typy, od dvou válečných a dvou obchodních až po drobný rybářský člun. Opět jsou vyrobeny z dubového a borového dřeva. V provozu se lišily velikostí, počtem členů posádky a množstvím přepravovaného nákladu. Jejich poničené části byly zrestaurovány pomocí techniky, jakou používali sami původní majitelé a jsou k dispozici k prohlídce ve zdejším muzeu.⁵⁸

3.1.2 Typy lodí

Již na začátku výstavby bylo určeno, jakému účelu má plavidlo sloužit. Můžeme je rozdělit do tří kategorií na lodi válečné, nákladní a rybářské. Přestože se proces výroby příliš neměnil, najdeme u jednotlivých typů drobné odlišnosti, především v souvislosti s jejich vlastnostmi. Rychlost jednotlivých typů plavidel se lišila. V průměru se pohybovala mezi 10-20 kilometry za hodinu, přičemž nejvyšší rychlosti dosahovaly lodě spuštěné na moře za účelem boje. Ty dosahovaly rychlosti do 25 kilometrů za hodinu při ideálních podmínkách.⁵⁹ Válečná plavidla musela být velmi rychlá pro případ pronásledování nepřátel, nebo i pro stáhnutí se do bezpečí a opuštění bojiště. S tím také souvisí snadná ovladatelnost, jak za pomoci plachty, tak i vesel.⁶⁰ Oproti ostatním se jednalo o štíhlé lodi nejrůznějších velikostí, od malé o délce 17 metrů a posádkou v počtu přibližně 30 mužů, až po dlouhé o dvojnásobné délce a se 70 bojovníky na palubě.⁶¹ Seveřané budovali čluny ve většině případech o stejné délce. Bylo tomu

⁵⁵ BRØNDSTED, Johannes, pozn. 27, s. 105-107.

⁵⁶ SAWYER, P. H., pozn. 14, s. 69.

⁵⁷ BRØNDSTED, Johannes, pozn. 27, s. 105-110.

⁵⁸ *The five Viking ships - The Skuldelev Ships*. In: *VIKINGESKIBS MUSEET* [online]. [cit. 2022-07-14]. Dostupné z: <https://www.vikingskibsmuseet.dk/en/visit-the-museum/exhibitions/the-five-viking-ships>.

⁵⁹ PRICE, T. Douglas, pozn. 25, s. 357.

⁶⁰ BANCKOVÁ, Claudia, pozn. 15, s. 43.

⁶¹ *The five Viking ships - The Skuldelev Ships*, pozn. 58.

primárně v důsledku limitace délky kýlu, která byla ovlivněna kmeny stromů. Již zmíněná loď z Gokstadu s velikostí 23 metrů tak patřila mezi ty největší, která kdy Severňany převážela. To ovšem neplatí pro plavidla zbudovaná za účelem obrany a hlídání skandinávských břehů. Ta nebyla tak pevná, neboť nemusela odolávat plné síle moře při cestách, a mohla tak být i delší. S obrannou flotilou tomu bylo podobné i v Británii, kdy Alfréd Veliký nechal vybudovat lodě téměř dvojnásobné délky oproti skandinávským.⁶² V případě válečného typu se na zdvižených přídích objevují hlavy draků. Od tohoto zdobení se odvozuje jejich název Drakkar. Nákladní lodě, přezdívané Knarr, sloužily k přepravě majetku, nikoliv osob. Byly využívány primárně kupci, kteří se svým zbožím vyráželi po moři na vzdálené trhy. Další využití našly v rukou obyvatel, kteří se se svými bližními a celým svým majetkem stěhovali do nově objevených, případně dobytých oblastí.⁶³ Brali s sebou téměř vše, co mohli, od dobytka, až po drahocenné šperky. Nebyly zdobeny dračími hlavami a oproti lodím válečným byla jejich paluba širší a prostornější. Zpravidla přepravovala do 8 námořníků.⁶⁴ Konstrukčně nejjednodušší byly rybářské čluny, které se nejčastěji pohybovaly poblíž pobřeží a na daleké výpravy nebyly využívány. Jednalo se o plavidla nejrůznějších velikostí a ty nejmenší zvládl obsluhovat i jednotlivec. Často tak na lov ryb mohl vyrážet pouze otec se synem.⁶⁵ Doba plavby závisela na mnoha faktorech. Mohlo dojít ke zpomalení kvůli přírodním živlům, zvolení špatného směru plavby, a mnoha jiným důvodům. V případě, že se severským námořníkům podařilo všem komplikacím vyvarovat, byli schopni za den překonat vzdálenost až 50 kilometrů.⁶⁶

3.1.3 Zdobení

Severňané své lodě velmi rádi zdobili. Ať již za účelem vyvolání strachu u nepřátel, nebo naopak pro zanechání dobrého dojmu a získání obdivu. Ze ság víme, že jejich plachty byly čtvercového tvaru a bývaly různě barevné. Nacházíme zmínky o zlacených plachtách,⁶⁷ které mohly patrně symbolizovat bohatství a moc, ale také plachty složené z více barev se střídáním pruhů modré a červené.⁶⁸ Se zdobením se také namáčely do rybího tuku, nebo se mazaly dehtem, aby se zmenšilo jejich propouštění vzduchu na moři a plnily tak efektivněji svůj účel.⁶⁹ Zlato se nicméně nevyskytovalo pouze na plachtách, nýbrž i samotné lodě měly pozlacené části,

⁶² SAWYER, P. H., pozn. 14, s. 79.

⁶³ *Sága o Egilovi, synu Skallagrímově*, pozn. 4, kap. Zabiti synové Hildirídini.

⁶⁴ *The five Viking ships - The Skuldelev Ships*, pozn. 58.

⁶⁵ STARÝ, Jiří, pozn. 2, s. 89.

⁶⁶ PRICE, T. Douglas, pozn. 25, s. 357.

⁶⁷ *Edda*, pozn. 1, s. 24.

⁶⁸ *Sága o Egilovi, synu Skallagrímově*, pozn. 4, kap. O synech Hildirídiniých.

⁶⁹ PRICE, Neil S., pozn. 11, s. 386.

kteře se nacházely nad vodou.⁷⁰ V neposlední řadě, po bocích válečných plavidel byly umístěny štíty, které také hrály všemi možnými odstíny. Nejčastěji byly červené barvy a jejich okraj byl případně dozdoben zlatem.⁷¹ Takováto pestrost jednoznačně nepřispívala k utajení jejich příjezdu před nepřáteli. O to se ale při pozdějších výpravách Seveřané ani nesnažili. Věřili svým plavidlům a svému bojovému umění a před nepřáteli neměli v plánu se schovávat. Čluny byly také opatřeny náboženskými malbami a případně rytinami, které měly zajistit lehký průběh plaveb.⁷² Strach v očích nepřátel měly za úkol vyvolávat vyřezávané dračí hlavy na přídi, které se staly symbolem kořistnických nájezdů a opět plnily i funkci mystickou s odkazem na jejich pohanskou víru. Zvířecí hlavy se mohly vyskytovat také na kormidlu, případně jiných dřevěných předmětů na palubě.⁷³

3.2 Vybavení plavidel

O vybavení, které si s sebou na výpravy vikingové brali, svědčí především hrobové nálezy. Zde byly společně s mrtvým uloženy do lodi věci, které mohl zemřelý potřebovat v posmrtném životě. Některé z nich však mohli Seveřané využít i při plavbách. Základem byla dřevěná vesla, které bylo možné v případě využívání síly větru vytáhnout. Veslaři pak při práci namísto pevných sedátek seděli na bednách, ve kterých měli své osobní věci, jako je miska na jídlo a hrnek. Po bocích lodi byli chráněni před střelami nepřátel štíty, které na moři rovněž sloužily jako zábrana, aby se na palubu nedostávala voda v důsledku narážejících vln. V případě válečných plavidel byly vždy na dosah ruky k dispozici zbraně, aby při blížícím se útoku stačilo do jedné ruky uchopit meč nebo sekeru, a do druhé si v rychlosti připravit sundaný štít. Před den byly zbraně uloženy ve vaku z kůže zvířat, který se zároveň za chladných nocí dal použít jako provizorní spací pytel, který v rámci možností poskytoval členům posádky pohodlný spánek.⁷⁴ Na kořistnická tažení pluli Seveřané bez přebytečných a neužitečných věcí, naopak při zpáteční cestě doufali, že bude jejich paluba plná ukořistěného bohatství. Nemělo pro ně smysl brát s sebou cennosti a majetek. Spokojili se se zbraněmi a výstrojí. Za chladných nocí využívali přikrývek z vlny, nebo z kožešin. Na sobě nosili několik vrstev oblečení z tkaniny, které je chránilo před nepřízní počasí. S sebou si brali také náhradní oblečení, aby se mohli převléknout do suchého.⁷⁵ Nejdůležitější bylo zajistit dostatečné zásoby potravin a tekutin. Ty

⁷⁰ Edda, pozn. 1, s. 237.

⁷¹ Edda, pozn. 1, s. 233.

⁷² *Sága o Egilovi, synu Skallagrímově*, pozn. 4, kap. Eirík přijal od Thórólfa loď.

⁷³ ARBMAN, Holger, pozn. 10, s. 115-117.

⁷⁴ GRAHAM-CAMPBELL, James a KIDD, Dafydd. *The Vikings*. London: British Museum Publ., 1980. ISBN 0-7141-1352-2. s. 29.

⁷⁵ PRICE, Neil S., pozn. 11, s. 387.

Seveřané uchovávali v sudech. Nejčastěji se jednalo o uzené, případně solené ryby, aby vydržely dlouhé plavby a předešlo se jejich zkažení. Příjem tekutin získávali pitím vody, nicméně se často na lodích vyskytovaly také sudy s uvařeným pivem.⁷⁶ Veškeré zásoby bývaly doplňovány při zakotvení u břehu lovem zvěře a hledáním pitné vody. Velmi důležitou součástí lodní výbavy byly stany. Pokud Vikingové dorazili ke svému cíli, nebo jen přečkávali několik dní na pevnině, postavili na souši stany a založili krátkodobý tábor. Stany jim poskytovaly ochranu před deštěm a větrem.⁷⁷ Jejich dřevěné podpěry, nalezené v mohylách, byly zakončovány vyřezávanými zvířecími hlavami, neboť věřili, že tak budou v bezpečí před zlými duchy a bude jim dopřáno klidného spánku.⁷⁸ Ve spíše výjimečných případech byli schopni stany vztyčit i přímo na lodi a uvázat je pomocí pout a provazů, přečkat noc a dalšího dne opět pokračovat v plavbě.⁷⁹ Kromě stanů budovali Seveřané na nepřátelském území také pevné tábory, které poskytovaly úkryt jak pro ně, tak pro jejich lodě, a umožnily jim zde setrvat i přes zimu a podnikat tak útoky po celý rok.⁸⁰ Součástí těchto táborů mohla být také samostatná loděnice, do které vytáhli plavidla na souš.⁸¹ Vikingové neradi přetrvávali ve vnitrozemských pevnostech, které dobyli. V případě nutnosti raději odpluli na ostrovy poblíž, kde se usídlili.⁸² Výhodu jim na nich poskytoval snadný přístup k vodě. Pravidlem bylo, že jednotlivé tábory musely být od sebe vzdálené maximálně na den cesty, aby se v případě protiútoků mohlo celé vojsko opět rychle seskupit a nebojovat tak proti přesile.⁸³ Z některých se pak dokonce stala města, jako tomu bylo například v Irsku.⁸⁴ Příkladem může být Dublin, kde vznikla vikingská osada, která se později stala součástí tohoto města. Na severských základech byla také vybudována města Waterford a Wexford.⁸⁵

V souvislosti s obchodními plavbami se výbava lehce měnila. Tyto plavby podnikali kupci, kteří sice disponovali různými zbraněmi a ochrannou zbrojí, ale v případě útoku přesily nepřátel nemusela jejich obrana stačit. Zároveň se na palubě nacházelo méně mužů a náklad, který převáželi, měl značnou hodnotu. Mohli se tak jevit jako poměrně snadný cíl. Seveřané

⁷⁶ *Sága o Egilovi, synu Skallagrímově*, pozn. 4, kap. Pád Thórólfa syna Kveldúlfova.

⁷⁷ STARÝ, Jiří, pozn. 2, s. 112.

⁷⁸ BRØNDSTED, Johannes, pozn. 27, s. 107.

⁷⁹ *Sága o Egilovi, synu Skallagrímově*, pozn. 4, kap. Zabiti bratři Hallvard a Sigtrygg.

⁸⁰ HOLMAN, Katherine. *The northern conquest: Vikings in Britain and Ireland*. [United Kingdom]: Andrews, 2012. s. 41.

⁸¹ NORDEIDE, Sæbjørg Walaker. *The vikings*. Leeds: Arc Humanities Press, 2019. Past imperfect. ISBN 978-1-942401-90-2. s. 18.

⁸² SAWYER, P. H., pozn. 14, s. 128.

⁸³ PRICE, Neil S., pozn. 11, s. 352.

⁸⁴ MANCO, Jean. *Ancestral journeys: the peopling of Europe from the first venturers to the Vikings*. 1st pub. London: Thames & Hudson, 2013. ISBN 978-0-500-05178-8. s. 250.

⁸⁵ ARBMAN, Holger, pozn. 10, s. 52-55.

nejčastěji obchodovali s kožešinami a rybami. Thórólf například naložil svou loď těmito artikly a své čeledíny poslal na trh do Anglie, aby přivezli pšenici, med, víno a sukno.⁸⁶ Zároveň ze Skandinávie putoval na trh velký počet otroků, kteří byli velmi žádaní. Vikingové měli veliký zájem o dovoz šperků a drahých kovů, stejně tak jako o luxusní hedvábí.⁸⁷ V rámci kolonizačních výprav tyto nákladní lodě nepřevážely zboží k prodeji, ale majetek. Lidé, kteří se rozhodli opustit svou domovinu, za sebou nechali častokrát jen dům a pozemek. Všechny své věci, které se daly přenést, si vzali s sebou, aby si usnadnili začátek nového života na někdy i neprobádaném území. Kromě svých šperků, nábytku, náradí a běžného vybavení v domácnosti neváhali naložit také veškerý dobytek, který pro ně společně s osivem znamenal jistou formu obživy.

Kromě toho muselo být každé plavidlo vybaveno kbelíkem na vylévání vody ven. Voda se přes palubu vždy dostala a bylo zapotřebí se jí průběžně zbavovat. Nástroje, jako je sekera a lopata, měly také široké využití a na palubě nesměly chybět. Když se společně s lidmi plavila i zvířata, bylo potřeba zajistit po nich úklid a péči. Pro případné drobné opravy sloužily provazy, které bývaly i z kůže tuleňů a mrožů,⁸⁸ a prkna. Jedno z opracovaných prken bylo používáno jako můstek při vylodění. Provazy našly rovněž využití při útoku. Lodě byly k sobě přivázány, aby se snížily možnosti zbabělého úprku jednotlivým z nich v případě zhoršujícího se stavu na bojišti, a bylo tak nutné při ústupu nejdříve lana přeseknout.⁸⁹ Na druhou stranu tato lana mohla komplikovat manévrovací schopnosti a zároveň zdržovat při odvolání útoku.

Přestože byla výbava na jednotlivých typech lodí značně odlišná a Severané si ji důkladně připravovali, k předcházení svízelných situací jim mnohdy nepomohla. Například Erik Rudý při své cestě z Islandu do Grónska přišel o jedenáct lodí z původních dvaceti pěti.⁹⁰

3.3 Posádka

Vikingská plavidla mohla být sebedokonalejší, ale bez námořníků, kteří je obsluhovali, se žádná cesta po moři konat nemohla. První kořistnické cesty do neznáma s sebou nesly obrovská rizika a nebezpečí bez vysoké šance na úspěch. Proto nelze hovořit o tom, že byl o účasti na výpravách velký zájem a byly připravovány celé flotily lodí se stovkami mužů na nich. Nejistota zisku lidi odrazovala. Jednalo se tak o plavby jednotek lodí s hrstkou mužů. To jim zajistilo výhody v podobě momentu překvapení, možnosti rychlého pohybu a snadného

⁸⁶ *Sága o Egilovi, synu Skallagrímově*, pozn. 4, kap. O synech Hildirídíných.

⁸⁷ BANCŤOVÁ, Claudia, pozn. 15, s. 80.

⁸⁸ SAWYER, P. H., pozn. 14, s. 68.

⁸⁹ BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila, pozn. 9, s. 75.

⁹⁰ PRICE, T. Douglas, pozn. 25, s. 321.

vedení plavidel.⁹¹ Seveřané chtěli svůj cíl přepadnout, oloupit a co nejrychleji odplout zpět domů.⁹² V ideálním případě se posádka měla skládat z těch nejsilnějších a nejstatečnějších mužů, kteří byli odhodláni celou plavbu zvládnout a vrátit se domů jako hrdinové. Majitelé lodí, kteří plavby v 8. a 9. století organizovali, neměli jednoduchou práci se sháněním účastníků. Nicméně se vše změnilo s prvními úspěšnými cestami a návratem domů s bohatou kořistí, kterou nebylo příliš obtížné získat. Zájem obyvatel se s každou úspěšnou plavbou zvyšoval a vydávalo se na ně čím dál více lidí. Časem si Seveřané na nájezdy navykli a v případě, že je jejich vůdce opakovaně odmítal pořádat, byli bojovníci schopni vydat se na ně samotní. Jednalo se však o velice vzácné případy.⁹³ O zaměstnávání námořníků se starali také *mořští králové*, kteří nevlastnili žádná území, pouze na svých lodích vysílali vojska na moře za pirátstvím a kořistí.⁹⁴ Vznikaly také samostatné bojové skupiny, jejichž vůdce měl zajistit lodě, potraviny, veškeré nutné vybavení a poté své posádce zaplatit za jejich služby.⁹⁵

Válečné výpravy byly hlavně mužskou záležitostí. Očekávalo se, že nebezpečí a nápor moře spíše vydrží a v případě nutnosti boje budou mít větší šanci nepřítele přemoci. Válčení bylo zkrátka ve vikingské době úlohou mužů. Poté, co byla plavidla naložena a přichystána k odplutí, byli námořníci cestou k nim doprovázeni ženami. Ty se je často snažily od plavby neúspěšně odradit, neboť si uvědomovaly, o jak riskantní činnost se jedná.⁹⁶ Proti vikingské mentalitě byly ovšem bez šance na úspěch, přestože měly ve společnosti vysoké postavení. Za dobu nepřítomnosti svých manželů spadal veškerý majetek pod jejich správu. Musely se starat o dům, celé hospodářství, děti a v neposlední řadě také o správný chod společnosti. Přestože se výpravy pořádaly za podmínky, že je všeho přebytek a nehrozí krize, za dlouhý čas strávený plněním se mohla doma udát spousta změn. A úkolem žen bylo udržet vše v naprostém pořádku, ať se již jedná o péči o dobytek a sklizení úrody, nebo o výchovu dětí.⁹⁷

Třebaže úloha ženské populace při kořistnických taženích byla určena a měla zůstat ve své domovině, nebyla jim pravděpodobně účast striktně zapovězena. Alespoň tedy v dílech severských umělců nalzáme zmínky o ženách bojovnicích. V *sáze o Brynhildině cestě do podsvětí* říká Brynhild obryni:

⁹¹ SAWYER, P. H., pozn. 14, s. 136.

⁹² WINROTH, Anders. *The conversion of Scandinavia: Vikings, merchants, and missionaries in the remaking of Northern Europe*. New Haven: Yale University Press, 2012. ISBN 978-0-300-17026-9. s. 26.

⁹³ BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila, pozn. 9, s. 57.

⁹⁴ „*Za pravého mořského krále byl považován ten, kdo nespal pod střešou domu a nepil v koutě krby*“
BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila, pozn. 9, s. 57.

⁹⁵ PRICE, Neil S., pozn. 11, s. 313.

⁹⁶ *Edda*, pozn. 1, s. 399.

⁹⁷ *Sága o Egilovi, synu Skallagrímově*, pozn. 4, kap. Egilova plavba do Anglie.

„Nevyčítej mi,
nevěsto slují,
že na výpravách jsem
vikingských byla.
Vždy za lepší než tebe
mne lidé mít budou,
kteří rozdíl znají
našich dvou rodů.“⁹⁸

Nejedná se o jediný příběh, ve kterém vystupuje žena jako účastnice tažení. V písni o Hervor se dcera berserka⁹⁹ snaží získat bájný meč Tyrfing. V přestrojení a pod falešným jménem se plaví se skupinou vikingů.¹⁰⁰ Otázku, zda ženy drancovaly a bojovaly po boku svých druhů, nelze potvrdit, ani vyvrátit. V roce 2017 byly nalezeny v hrobě ostatky, které prošly testem DNA a bylo potvrzeno, že se jedná o ženu. Spolu s ní byly v hrobě uloženy zbraně a štít. Přesto se však jedná o ojedinělý nález ženské bojovnice.¹⁰¹ V každém případě lze předpokládat, že pokud došlo k napadení nově vzniklých osad na kolonizovaném území, zde přítomné ženy neváhaly, chopily se všeho, co lze považovat za zbraň, a začaly se urputně bránit.

Benevolentnější přístup Seveřané zvolili ohledně přítomnosti dětí na plenitelských nájezdech. Na palubě se tak mohli vyskytovat chlapci kolem 15 let věku. Důvod byl prostý. Starší námořníci a válečníci, kteří oplývali zkušenostmi, vzdělávali budoucí generaci vikingů v mořeplavbě a boji.¹⁰² Chlapci tak v poměrně mladém věku okusili, co znamená být pravým vikingem. Před jejich první výpravou mohli znát moře v podstatě jen z rybářského člunu, na kterém pluli se svými otci. Zároveň se jednalo o příležitost primárně pro syny výše postavených členů společnosti, aby si cestou ke vzdáleným břehům získali respekt a úctu. Severská společnost si totiž účast na výpravách vysoce považovala. Ve chvíli, kdy se mladý Seveřan úspěšně vrátil z nájezdu, připlul do své domoviny nikoliv jako chlapec, nýbrž jako muž. S tímto statutem získal možnost se oženit, usadit a zapojit do společenského a politického života.¹⁰³ Lidé, kteří zůstávali v bezpečí a teple svého domova, nemohli být totiž považováni za pravé

⁹⁸ *Edda*, pozn. 1, s. 351-352.

⁹⁹ Berserkové byli zvláštní bojovníci, často spojováni s Ódinem. Byli mohutné postavy a oblékali si medvědí, nebo vlčí kůži. V zápalu boje, nejspíše vlivem omámení, neohroženě vtrhli mezi nepřátele a vyvolali tak obrovský zmatek.

¹⁰⁰ *Edda*, pozn. 1, s. 133.

¹⁰¹ PRICE, Neil S., pozn. 11, s. 328-329.

¹⁰² *Poslední tajemství Vikingů...1. část Historický dokument CZ*, pozn. 19.

¹⁰³ BOLTON, Timothy. *Celtic-Norse relationships in the Irish Sea in the Middle Ages 800-1200*. Leiden: Brill, 2014. Northern world. ISBN 978-90-04-25512-8. s. 167-168.

vikingy.¹⁰⁴ Tato mentalita byla předkládána dětem již od útlého věku, kterým bývaly zpívány písně jako: „*Má matka řekla, že by mi měli koupit loď a dobrá vesla a že bych měl jít za hranice s Vikingy, měl bych stát v čele na přídi a vést drahou bárku, a tak zamířit do nebes a zabít tam muže za mužem.*“¹⁰⁵

Výběr členů posádky neprobíhal pod přísnou kontrolou. Mohlo se proto stát, že se na palubě ocitl člověk, který se dopustil nejrůznějších zločinů, dokonce i vražd. V jedné ze ság je vyličen, jak Sigi zavraždil svého sluhu. V důsledku toho musel prchnout ze země a příležitost mu k tomu poskytly válečné lodě, které se zrovna chystaly k vyplutí. Přidal se k posádce, se kterou vyrazil loupit a vyhnul se tak jakémukoliv trestu, a naopak získal šanci zbohatnout.¹⁰⁶

Na nákladních člunech plujících vstříc objeveným územím za účelem je obsadit a obhospodařovat, byly přítomny celé rodiny, včetně žen a dětí. Současně zde s nimi byla jejich hospodářská zvířata, kterým byl vyhrazen prostor ve středu trupu, aby se zachovala stabilita. Zvířata jim měla zajistit obživu a další produkty k přežití. Také na válečných lodích převážely koně, které na taženích Seveřané využívali příležitostně v boji, ale primárně k rychlé přepravě věcí a mužů. Dovoz vlastních koní pro ně představoval jistotu, nicméně se jim také častokrát dostávalo příležitosti si je opatřit až na místě přistání.¹⁰⁷ Zvířata jim během cesty lodí působila starosti v podobě nutnosti po nich uklízet a starat se o ně. Na zpáteční cestě do domoviny byla posádka rozšířena o zajatce, kteří měli být později prodáni do otroctví. Vzhledem k tomu, že se na palubě vyskytovali primárně mužové, kteří nemuseli mít manželku, mohli si s sebou také přivést ženy, které poté využívali jako sexuální otrokyně.¹⁰⁸

Postupem času se Seveřané v rámci mořeplavby zdokonalovali a osvojovali si jednotlivé činnosti, přičemž v průběhu výpravy zastávali stále stejnou práci. Každá loď poté měla velitele, kormidelníka, veslaře a muže, kteří dbali o plachtu. V případě, že byl některý velitel nezvykle úspěšný, v očích námořníků si získal velmi dobrou pověst a lidé ho rádi následovali, protože měli důvěru v jeho dovednosti a věřili, že si získal přízeň a ochranu bohů.¹⁰⁹ O jejich činech vznikaly básně oslavující jejich vítězství nad mořem:

*„Kovové vy hradby,
jen mi chvalte jarla,*

¹⁰⁴ HOLMAN, Katherine, pozn. 80, s. 9.

¹⁰⁵ HASKINS, Charles Homer. *Normani v evropských dějinách*. Vyd. 1. Jinočany: H & H, 2008. ISBN 978-80-7319-071-2. s. 49.

¹⁰⁶ *Sága o Volsunzích*. Rúnarmál: Asatrú, runy, severská mytologie a Vikingové [online]. [cit. 2022-05-01]. Dostupné z: <https://runarmal.cz/sagy/saga-o-volsunzich/>. kap. Sigi a Rerir.

¹⁰⁷ ARBMAN, Holger, pozn. 10, s. 44.

¹⁰⁸ PRICE, Neil S., pozn. 11, s. 316.

¹⁰⁹ *Sága o Eiríkovi Zrzavém*, pozn. 3, kap. 4.

*vichrem vzdmuté moře
muž ten mnohdy vídal.
Veliký však Eirík
modrajícím mořem
vítězněj a víckrát
vyjel vlnobitím.* ¹¹⁰

3.4 Víra a mořeplavba

Dle severské mytologie se o vznik moří zasloužil všemocný vládce Ymi. Na úplném počátku neexistovalo nic, žádné moře, ani země. Poté Ymi ze svého masa stvořil zemi, a ze svého potu vlny. Vítr pak vyvolává další mytologická bytost – obr, který má podobu orla, a vždy když vzlétá, zavlní prudké větry.¹¹¹ Patrně nejdůležitějším bohem, po samotném nejvyšším bohu Ódinovi, byl pro severskou mořeplavbu bůh Njörd, který ovládá van větru a dokáže zklidnit moře.¹¹² Spolu s Ódinem je pak uctíván před výpravami. Samotné moře je v jednotlivých říších nazýváno rozdílně:

*„Mořem u lidí,
u bohů hladinou,
vlnami u věčných vanů;
u obrů domovem úhořů,
u álfů vodou
a širokým v podsvětí proudem.*“¹¹³

Severské písně nám také nabízejí pohled na to, jak si Seveřané vysvětlovali jeho slanost: *„Mýsing si odvezl s sebou žernov i obě otrokyně, Fenju a Menju, a poručil jim, aby mleli sůl. O půlnoci se ženy zeptaly, nemá-li soli dost. On však jim poručil, aby mleli dál. Mlely tedy ještě, ale zakrátko se loď potopila a tam, kde moře spadá do oka mlýnského kamene, se utvořil vír. A od té doby je moře slané.*“¹¹⁴

Vikingové také věřili, že v moři žije had Jörmungand, který je natolik obrovský, že svým tělem obklopuje celou zemi. S ním se měl utkat bůh Tór, který ho udicí přitáhl k lodi a

¹¹⁰ *Sága o Gunnlaugovi Hadím jazyku*. Rúnarmál: Asatrú, runy, severská mytologie a Vikingové [online]. [cit. 2022-05-01]. Dostupné z: <https://runarmal.cz/sagy/saga-o-gunnlaugovi-hadim-jazyku/>. kap. Gunnlaug u krále Sigtrygga Dublinského a na Orkneyjích.

¹¹¹ *Edda*, pozn. 1, s. 17, 75, 79.

¹¹² *Gylfaginning – Gylfiho oblouzení*, pozn. 6, kap. 23.

¹¹³ *Edda*, pozn. 1, s. 161.

¹¹⁴ *Edda*, pozn. 1, s. 433.

svým kladivem ho udeřil do hlavy. Had se ovšem potopil zpět do moře. Tato mořská příšera se pak podílí na samotném konci světa, nazvaném ragnarök, při kterém ho Tór zabije, ale sám poté umírá na jeho jed.¹¹⁵

Seveřané vyznávali pohanské náboženství a pořádali obětní slavnosti k uctění bohů, především Ódina. Součástí obětí bylo zabíjení jak zvířat, tak i lidí. Obětování Ódinovi za vítězství na válečných taženích bylo stanoveno na 14. dubna. Současně s tím také probíhaly oslavy k zahájení nových námořních výprav.¹¹⁶ Cílem bylo zajištění prosperity, štěstí, válečných úspěchů, ale také příznivého větru a vhodného počasí na moři.¹¹⁷ Když se jim v boji nedařilo, nebo když nastaly při plavbě komplikace, obraceli se na své bohy a prosili je o pomoc. K provádění obětí docházelo i v průběhu bitev, ve snaze zvrátit jejich konečný výsledek ve svůj prospěch.¹¹⁸

K rituálům se sjížděli lidé z dalekého okolí a častokrát probíhaly v menším měřítku i vícekrát do roka. Ve Švédsku například platila povinnost pro zástupce všech provincií se jednou za devět let sejít na slavnostech v chrámu Uppsala. Zde docházelo k přinášení obětí: *„Od každého tvora mužského pohlaví je obětováno devět hlav, jejichž krví jsou podle zvyklosti usmiřováni bohové. Těla se zavěšují v posvátném háji u chrámu. Pro pohany je onen háj natolik svatý, že věří, že se každý jeho strom stává posvátným smrtí a rozkladem obětí. Psi a koně tam dokonce visí spolu s lidmi.“*¹¹⁹

Zároveň byli pověřiví, věřili v magii a osud. Na severu Norska měli žít lidé, kteří byli schopni pomocí kouzel přivolat ke břehu obrovské mořské příšery.¹²⁰ Dalším projevem magie byly severské kletby. Ty velmi často obsahovaly zmínky o ztroskotání a smrti na moři:

*„Až popluješ mořem s družinou mužů,
zlověstné vlny a zrádný útes
ať na vás se zřítí a vše se zhroutí,
ať lana prasknou, kormidlo pukne,
až přes palubu do moře padneš,
zlobná moc tě bídně zdrtí.“*¹²¹

Tyto verše byly dostatečný důvod k tomu, aby se námořník, na kterého byla kletba uvalena,

¹¹⁵ *Gylfaginning – Gylfiho oblouznění*, pozn. 6, kap. 48, kap. 51.

¹¹⁶ BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila, pozn. 9, s. 50.

¹¹⁷ STARÝ, Jiří, pozn. 2, s. 172.

¹¹⁸ FERGUSON, Robert, pozn. 13, s. 39.

¹¹⁹ BRÉMSKÝ, Adam, pozn. 8, s. 209.

¹²⁰ BRÉMSKÝ, Adam, pozn. 8, s. 213.

¹²¹ STARÝ, Jiří, pozn. 2, s. 197.

již nikdy na moře nevydal. Naopak pro ochranu a bezpečnou plavbu Severané vyrývali do člunu a na ostatní dřevěné části magické runy příboje, přesně jak jim radily verše:

*„Příboje runy ryj,
chceš-li plachet oře
v zátoce zachránit.*

*Vyryj je na koráb
a na kormidlo*

a ohněm je do vesel vypal.

*Není příboj tak prudký, ni vlny tak černé,
abys zdráv nepřiplul v přístav.“¹²²*

Nadpřirozenou silou disponovaly také dračí hlavy na lodích. Ty bylo možno z přídi lodi sundat a znovu nasadit. Sundávaly se zásadně při zpáteční cestě nebo pokud posádka neměla v úmyslu bojovat a chtěla zachovat mír.¹²³ Ulfjotův zákoník stanovil, že plavidla plující k Islandu musí hlavy odstranit, aby nedošlo k odehnání dobrých duchů strážících tento ostrov.¹²⁴

3.5 Navigace

Vikingové v 9. až 11. století neměli pro orientaci na moři k dispozici kompas, či mapy. Při udržování správného směru plavby spoléhali hlavně na své zkušenosti. Proto bylo podstatné, aby byl přítomen mořeplavec, který trasu již zdolal a dobře ji zná, případně alespoň zaslechl vyprávění o této cestě. Na moři se řídili podle nejrůznějších detailů, které jim pomohly určit jejich polohu. Jednalo se například o sledování druhu dřeva plovoucího na hladině kolem nich, druhů ryb a ptactva, nebo podle změn počasí a směru mořských proudů. Zároveň se vikingští navigátoři dokázali zorientovat podle polohy slunce a hvězd.¹²⁵ Důležitým bodem pro získání přehledu o pozici byly také zpozorovatelné části pevniny. Zkušenější námořníci mohli také dávat pokyny, jak na potřebné místo doplout: *„Plujte severně od Shetland, abyste je za dobré viditelnosti viděli; jižně od Faerských ostrovů, aby byl horizont v úrovni středu horských úbočí; a tak daleko od Islandu, aby vám ptáci a velryby byli důkazem.“¹²⁶* Někteří historikové

¹²² Edda, pozn. 1, s. 312.

¹²³ BEDNARÍKOVÁ, Jarmila, pozn. 9, s. 76.

¹²⁴ ARBMAN, Holger, pozn. 10, s. 115.

¹²⁵ BANCKOVÁ, Claudia, pozn. 15, s. 47-48.

¹²⁶ Vlastní překlad: *„Sail north of Shetland, so that it can be seen if visibility is good; south of the Faroe Islands so that the sea's horizon is level with the middle of the mountain sides; and so far south of Iceland that birds and whales are in evidence.“* NORDEIDE, Sæbjørg Walaker, pozn. 81, s. 73.

tvrdí, že vikingské již používali sluneční kompas, který by jim umožnil udržovat téměř přesný směr.¹²⁷ Jeden nalezený sluneční kompas je datován do 11. století. V praxi se jednalo o dřevěnou desku s kolíkem uprostřed, která se za slunce položila na vodu a pomocí stínu, který vrhal kolík na zářezy po stranách desky, se dalo určit, jakým směrem plují, a zda se nevychýlili z kurzu.¹²⁸ Pokud se jednalo o početné loďstvo, směr plavby diktovala vždy vůdcovská loď, která se nacházela přímo uprostřed flotily.¹²⁹

¹²⁷ GRAHAM-CAMPBELL, James, Colleen BATEY, Helen CLARKE, R. I. PAGE a Neil S. PRICE. *Svět vikingů: kulturní atlas*. Praha: Knižní klub, 1998. ISBN 80-7176-669-0. s. 180.

¹²⁸ FERGUSON, Robert, pozn. 13, s. 62.

¹²⁹ *Edda*, pozn. 1, s. 262.

4 Problémy na moři

Ze Seveřanů se důsledkem jejich námořních výprav v průběhu času stali velice schopní a zkušení námořníci. Zažívali na nich totiž nejrůznější úskalí. Pokud se jim podařilo ve zdraví doplout zpátky do své vlasti, přivezli si kromě bohatství také drahocenné zkušenosti. O svých cestách pak mohli vyprávět ostatním a předávat své často těžce nabitě znalosti, které mohly přispět k záchraně životů a dovršení úspěšného konce následujících výprav. Některé z těchto příběhů byly zaznamenány a jsou obsaženy v severských ságách. Ty vykreslují hlavní aktéry jako hrdiny, kteří dokázali vzdorovat jisté smrti na moři.

Seveřané si dobře uvědomovali nebezpečí, které je na otevřeném moři mohlo potkat, a snažili se si své cesty dobře naplánovat. Nicméně ani zkušenosti, ani plánování nezaručovalo bezproblémovou plavbu. Plavba mohla trvat až v řádu několika měsíců a událostí, které mohly zkomplikovat její průběh, bylo až příliš mnoho. Ať se již jednalo o počasí, nemoci, nebo zásobování, nebylo radno tyto skutečnosti podcenit.

4.1 Počasí

Přestože Seveřané vyplouvali vždy s příznivým větrem, ten se během jejich dlouho trvajících plaveb neustále měnil, a mohl ohrozit celou výpravu společně s životy posádky. Byl hlavním aspektem, který rozhodoval o osudu výpravy. Pokud vál mírný a příznivý vítr, moře bylo díky tomu klidné a Seveřané mohli bez obav rychle plout směrem, kterým potřebovali k dosažení svého cíle. Nicméně v případě, že nastalo bezvětří, nebo byl vítr příliš slabý, museli Seveřané usednout k veslům a pohánět loď svou vlastní silou.¹³⁰ Plachta jim v tomto případě nepřinášela příliš užitku, a i přes používání vesel se loď pohybovala menší rychlostí, než by tomu bylo v případě dobrého větru opírajícího se do plachty. Bezvětří tak přinášelo nepříjemné zdržení na moři, díky němuž byli Seveřané vystaveni jiným více ohrožujícím faktorům. Pokud se jednalo o výpravu, během které byly lodě na moři po celý rok a došlo ke zdržení, bylo nutné zakotvit a přečkat zimu na pevné zemi a v plavbě pokračovat až dalšího jara.

Na druhou stranu, pokud vál příliš silný a prudký vítr, mořská hladina se stala velice nepokojným místem, na kterém by Seveřané v tu chvíli nejraději nebyli. Ruku v ruce s ostrým větrem přicházely vlny, narážející do boku. Za takového počasí bylo velice obtížné směr

¹³⁰ *Sága o Egilovi, synu Skallagrímově*, pozn. 4, kap. Thórólfr má být zabit.

plavby udržet a v nejhorším případě se loď stala zcela nekontrolovatelnou. Byla pak unášena vlnami širým mořem a ani ti nejzkušenější námořníci s tímto stavem nemohli nic udělat.¹³¹ Když se vítr uklidnil a loď nápor vln a větru ustála, byli námořníci často zaneseni do neznámých končin, ztratili kurz a byli odloučeni od zbytku flotily.

Řešení nepřicházelo ani v podobě přistání na břehu a ukotvení, neboť s vlnami souvisí příboj. Ten činil přiblížení se k pevnině nebezpečným a pro mnohé Seveřany také smrtícím. Seveřané občas neměli příliš mnoho možností a vydali se ke břehu i přes příboj. Příkladem je *Sága o Egilovi, synu Skallagrímově*. Jeho posádku na začátku noci přistihl silný vítr, který vyvolal příboj. Rozhodli se, že se pokusí doplout až k pevnině. Během tohoto pokusu byla celá jejich loď zničena. Naštěstí všichni členové jeho posádky přežili a zboží, které převáželi, bylo též zachráněno.¹³² V ideálním případě loď nápor moře zvládla a poté ji stačilo vytáhnout na břeh, opravit a mohla být opět spuštěna na vodu.¹³³ Námořníci ale neměli vždy takové štěstí. Na jedné z následujících výprav Egil přišel o svého syna. Ten jednou vyplul s čeledíny, jejichž prací bylo lodí přivážet do Egilova domu dříví, pro které se opakovaně vydávali na trh. Tato plavba se jim všem stala osudnou, protože se na trhu zdrželi a zpáteční cestu započali až pozdě večer. Nastal vítr a odlivový proud, rozbouřilo se moře a celou loď i s její posádkou si vzalo moře.¹³⁴

Samotný pohyb na palubě vlnami rozhoupaného plavidla byl pro posádku nesmírně obtížný a hrozilo zranění v důsledku pádů, či dokonce přepadnutí přes palubu rovnou do moře. To by se rovnalo téměř jisté smrti. V případě vysokých vln, které by přesahovaly okraj paluby, bylo nutné vylévat nahromaděnou vodu za pomoci různých kbelíků a nádob, aby se předešlo možnému potopení. V jedné ze ság je zmíněno, že se za bouře šest lidí věnovalo vylévání vody a zbylých sedm veslovalo vlnami. Velitel dokonce vzýval vládkyni moří Rán a nevěřil ve šťastný návrat. Nakonec se po osmnácti dnech nepřetržitého veslování a vylévání vody dostala loď zpět na pevninu.¹³⁵

Nepříznivé podmínky pro mořeplavbu představoval také déšť a mlhy. Toto počasí přinášelo sníženou viditelnost a docházelo k oddělování jednotlivých lodí od flotily. Ty pak byly odkázány samy na sebe na širém moři a musely se pokusit připojit zpátky ke svým druhům. Jednou z možností, jak ztrátě lodi zabránit, bylo spustit kotvu a počasí přečkat.¹³⁶ Pokud se

¹³¹ *Sága o Eiríkovi Zrzavém*, pozn. 3, kap. 4.

¹³² *Sága o Egilovi, synu Skallagrímově*, pozn. 4, kap. Egilova plavba do Anglie.

¹³³ *Sága o Egilovi, synu Skallagrímově*, pozn. 4, kap. O Brynjólfovi.

¹³⁴ *Sága o Egilovi, synu Skallagrímově*, pozn. 4, kap. Ólaf si vzal Thorgerdu. Egil přišel o dva syny.

¹³⁵ STARÝ, Jiří, pozn. 2, s. 183.

¹³⁶ *Sága o Egilovi, synu Skallagrímově*, pozn. 4, kap. Zabiti bratři Hallvard a Sigtrygg.

Seveřané na svých cestách zdrželi a byli nuceni plout i na začátku zimy, setkali se i se sněhem. V případě silného sněžení opět docházelo k problémům díky snížené viditelnosti a ve snaze přistát mohlo dojít k vážným škodám a někdy i k úplnému potopení.¹³⁷

Vůbec nejničivější pro severské výpravy však zůstávají bouře, během nichž působil Seveřanům starosti ostrý vítr provázený deštěm, hromy a blesky. Bouře přinesly zkázu obrovskému množství lodí a námořníků. Na druhou stranu poskytovaly možnosti pro velitele, aby předvedli své schopnosti řídit své muže, a přitom manévrovat mezi vlnami. Jedním z takových velitelů byl Helgi. Ten podle ságy odmítl stáhnout plachty, a naopak je nechal natáhnout ještě výš, zatímco povzbuzoval posádku a dodával jim odvalu. Nakonec dopravil všechny v pořádku do přístavu.¹³⁸ Hrdinské verše Seveřanů jsou jedním z hlavních pramenů, které přibližují chování jedinců během nepřízně počasí a oslavují hrdiny, kteří byli i díky přízni bohů oslavováni po jejich zdařilém návratu.

4.2 Útesy a výčnělky skal

V případě, že vlny při bouři neměly pro loď devastující účinek, hrozilo nebezpečí, že bude zanesena až k útesům. Pokud se námořníkům nepodařilo dostat ji pod kontrolu a včas se tomuto místu vyhnout, najela na útes a došlo k velkým škodám, či jejímu úplnému zničení. Útesy a různé výčnělky skal byly nebezpečné především za snížené viditelnosti v důsledku počasí, nebo při plavbě v noci. Seveřané měli kvůli tomu velmi málo času na reakci a na pokusy o otočení jiným směrem už bylo častokrát příliš pozdě. Každý útes, nebo skála neznamenal bezpodmínečnou zkázu. Mohlo dojít jen k menším škodám a drobnému proražení trupu. Námořníci se nicméně museli okamžitě vydat k pevnině, pečlivě zkontrolovat škody a zahájit nutné opravy. Při velkých škodách, kdy byl trup značně proražen a do lodi se začalo dostávat velké množství vody, které nebylo možné vylít zpátky do moře, nezbývalo posádce nic jiného, než opustit palubu a snažit se zachránit si život. Ani scénář, při kterém se zasekla na útesu a nabírala jen malé množství vody, nebyl šťastný. Pokud by přišla silná vlna a narazila prudce do boku, tak by se člun mohl převrátit a s ním i posádka a veškerý náklad. Útesy představovaly nebezpečí pro všechna plavidla Seveřanů. Patrně nejvíce škody ale způsobily rybářům, kteří vyjížděli obstarávat potravu a vraceli se domů mnohdy až za tmy.¹³⁹

¹³⁷ *Sága o Gíslim*, pozn. 5, kap. 7.

¹³⁸ *Sága o Volsunzích*, pozn. 106, kap. Helgi a Sigrún.

¹³⁹ STARÝ, Jirí, pozn. 2, s. 83.

4.3 Hygiena a nemoci

Severské národy v této době nekladly na hygienu příliš důraz. Švédové na hygienu nehleděli vůbec, ani když byli ve svých domovech na souši. Islandští a norští vikingové se o čistotu svého těla a oblečení minimálně snažili, a dánští o sebe pečovali pod podmínkou, že byly v jejich okolí ženy, na které by mohli zapůsobit.¹⁴⁰ Na moři byla péče o svůj zevnějšek ještě složitější a ženy se v okolí příliš často nenacházely. Můžeme tedy předpokládat, že u většiny mužů šly hygienické návyky a péče o sebe stranou. Když k tomu přidáme fakt, že se zde mohl nacházet dobytek a koně, uděláme si obrázek o tom, že se na palubě námořníků ze Severu vyskytoval nepříjemný zápach a nedostatečná hygiena přinášela další komplikace.

S hygienou souvisí nemoci, které častokrát vedly ke smrti. Lékařské umění Severanů nebylo v 9.-11. století na vysoké úrovni, a to ani v souvislosti s ranami utrženými v boji.¹⁴¹ Po válečné výpravě byly paluby lodí obsazeny raněnými muži. Pokud některý z mužů svému zranění podlehl, bylo zapotřebí dostat jeho tělo pryč z lodí co nejrychleji, aby se zabránilo šíření nemocí mezi posádkou. Většinou nezbývalo nic jiného než tělo zesnulého hodit přes palubu rovnou do moře. Nebylo tomu však vždy, *Sága o Egilovi, synu Skallagrímově* vypráví o tom, jak si správce lodí Kveldúlf při plavbě na Island zavolal k sobě posádku a protože věděl, že podlehne své nemoci, požádal je, aby mu vyrobili „truhlu“,¹⁴² a hodili ho do moře.¹⁴³ Na lodi, kde jsou spolu lidé neustále v kontaktu a na čistotu se příliš nedbá, neustále hrozilo propuknutí nejrůznějších nemocí. Ty způsobovaly velké problémy, neboť členové posádky přestali být schopni obstarávat loď a někteří z nich nemoci podlehl. V *Sáze o Eiríkovi Zrzavém* je zmíněno, že brzy po vyplutí se mezi posádkou rozmohla nemoc a polovina výpravy zemřela.¹⁴⁴

Mezi méně závažné nemoci, kterým čelí námořníci dlouhodobě a nevyhnula se ani Severanům, patří mořská nemoc. Přestože byli na mořské hladině jako doma, zdravotním komplikacím na rozhoupané lodi se nedalo tak lehce vyvarovat. U námořníků trpících touto nemocí byla nečastějším projevem nevolnost a malátnost. Tyto stavy přetrvávaly po dobu několika dní, než si na plavbu zvykli, a to hlavně na začátku výprav.¹⁴⁵

¹⁴⁰ BRØNDSTED, Johannes, pozn. 27, s. 194-195.

¹⁴¹ BRØNDSTED, Johannes, pozn. 27, s. 195-196.

¹⁴² Označení pro rakev.

¹⁴³ *Sága o Egilovi, synu Skallagrímově*, pozn. 4, kap. Zabiti bratři Hallvard a Sigtrygg.

¹⁴⁴ *Sága o Eiríkovi Zrzavém*, pozn. 3, kap. 2.

¹⁴⁵ ROHOVSKÝ, Martin. *Mořská nemoc. LODNINOVINY.CZ* [online]. 2020 [cit. 2022-05-03]. Dostupné z: <https://lodninoviny.cz/Cruising/morska-nemoc>.

4.4 Červi

V *Sáze o Eiríkovi Zrzavém* je zmínka o mořských červech, kteří ohrožovali kondici a způsobilost lodí k plavbě. Jednalo se nejspíše o šášeň lodního. Tento mlž vrtá díry do dřeva namočeného ve vodě a škodí tak trupu lodi. Problémy s mořskými červi se netýkaly pouze Seveřanů, ale i mořeplavců pozdějších dob.¹⁴⁶ Sága vypráví o tom, jak byla loď větrem zahnána až do Irského moře. Tam se do lodi dostali červi a nebyla schopna se dále udržet na hladině. Naštěstí měli k dispozici člun, který spustili na vodu, a polovina posádky se dokázala zachránit. Člun náporu červů odolal díky tomu, že byl natřen tulením tukem. Tuk zapříčinil, že se červi do člunu nezavrtali. Tato událost svědčí rovněž o jejich znalosti ochrany plavidel proti nejrůznějším škůdcům a parazitům, a o schopnosti adaptace i v pro ně méně známých vodách.¹⁴⁷

4.5 Konflikty na palubě a s nepřáteli

Námořní výpravy Seveřanů trvaly v řádu měsíců až let. V průběhu výprav se jinak přátelské vztahy mezi muži mohly rychle změnit v nepřátelství. Především v situacích, kdy se jednalo o dělení jídla a kořisti. Vikingové neměli přílišnou tendenci vyvarovat se konfliktům. Proto lze předpokládat, že různé spory řešili soubojem přímo na palubě lodi. Důležitější boje je ovšem čekali s nepřátelskými loděmi, které během svých výprav potkávali. Pokud nepřátelskou loď spatřili, vydali se za ní a snažili se dostat na její palubu. K tomu byly dokonce využívány stromy, které byly spuštěny na nepřátelskou loď. Patrně kmeny stromů i s větvemi vztyčili za pomoci provazů, poté provazy uvolnili a kmen dopadl na jejich protivníky.¹⁴⁸ Na palubách se pak odehrávaly kruté souboje a krveprolití. Dobyté lodě bývaly zapáleny.¹⁴⁹ V případě kupeckých lodí bylo zboží ukradeno a připadlo vítězné skupině. Během soubojů ztrácela své životy posádka na obou stranách a i loď, která nevyšla z konfliktu jako poražená, mohla být zdevastována a potřebovala doplnit posádku. K tomu se využívalo zajatců. Přestože Seveřané častěji bývali v roli agresora a napadali kolem plující lodě, museli čelit útokům na sebe. Podle ságy byla jedna severská loď zahnána do Irského moře a napadena. Po prohraném souboji byla posádka zajata a stali se z nich otroci.¹⁵⁰

¹⁴⁶ DOHNAL, Rodomír. *Šášeň lodní: Zákerný měkkýš, který zničil nejednu námořnickou výpravu. 100+1* [online]. 2020 [cit. 2022-05-03]. Dostupné z: <https://www.stoplusjednicka.cz/sasen-lodni-zakerny-mekkys-ktery-znicil-nejednu-namornickou-vypravu>.

¹⁴⁷ *Sága o Eiríkovi Zrzavém*, pozn. 3, kap. 12.

¹⁴⁸ STARÝ, Jiří, pozn. 2, s. 103.

¹⁴⁹ STARÝ, Jiří, pozn. 2, s. 114.

¹⁵⁰ *Sága o Eiríkovi Zrzavém*, pozn. 3, kap. 8.

4.6 Zásobování

Dostatečné zásoby jídla a pití byly pro osud plavby klíčové. Bylo důležité zohlednit délku plavby a řádně naplánovat a připravit množství zásob, které by posádce stačily. Pokud se zásoby začaly tenčit a hrozilo, že by posádka zůstala bez vody a jídla, bylo nutné zastavit na souši a zásoby doplnit. Každé zastavení však znamenalo zdržení a nebezpečí v případě, že se jednalo o území nepřítelů, při jehož drancování naráželi Vikingové na odpor. Proto bylo nutné při výpravách za zásobami nechat část skupiny na lodích, aby je hlídali. Zničení lodí během toho, co na pevnině hledali pitnou vodu a lovíli zvěř, by pro Severany znamenal katastrofu a zmařenou celou výpravu. Podobný systém hlídkování používali během přespávání na nepřátelském území, kdy se vždy držely hlídky proti případnému útoku.¹⁵¹ Část posádky tedy zůstávala na lodi a zbylá část se vydala do vnitrozemí za pitnou vodou a lovem zdejší zvěře v případě, že se jednalo o neobydlené území. V případě obydleného nepřátelského území plenili zdejší vesnice. V nich nasbírali potřebné zásoby a pozabíjeli dobytek, jehož masa se najedli. Severané nepohrdli ani syrovým masem.¹⁵² Poté se se zásobami vrátili zpátky na loď ke svým druhům a pokračovali v plavbě.

¹⁵¹ *Edda*, pozn. 1, s. 244.

¹⁵² *Edda*, pozn. 1, s. 256.

5 Plavba po řekách

Mimo cestování po moři vikingové zdolávali na svých plavidlech řeky. Taky při takovýchto plavbách se projevovala důmyslnost konstrukce jejich lodí. Vzhledem ke své malé šířce zvládaly proplout bez větších problémů úžinami. V každém ohledu byl ale důležitější ponor. Dno lodi nesmělo být až příliš mnoho pod vodní hladinou. V takovém případě by hrozilo prodření na místech, kde nejsou řeky dostatečně hluboké, nebo k uvíznutí na mělčině. Ponor ovšem nebyl problém člunů, na kterých se vikingové na výpravy vydávaly. Ty byly uzpůsobeny, aby v podstatě klouzaly po hladině. Na moři jim tato vlastnost poskytovala bezpečí před výčnělkou útesů, a na řekách snadnou plavbu v mělčinách. Zároveň představoval výhodu před nepřátelským loďstvem. Při stahování se z boje mohl ukončit pronásledování od protivníků, kteří neměli tuto výhodu.¹⁵³

Přestože na řekách Seveřanům nehrozilo silné vlnobití a bouře nebyly tak nebezpečné, byli ohroženi něčím jiným. Proplouvali územím, které neznali a zato jejich nepřátelé se v domácím terénu orientovali velmi dobře. Proto byli nuceni zůstat v pozoru a být okamžitě připraveni se bránit. Každou chvíli se na březích mohla objevit nepřátelská armáda a zasypat je salvou šípů. Částečnou ochranu jim poskytovaly štíty po bocích lodí, ale při překvapivém útoku mohli přijít o značnou část své posádky. Z tohoto důvodu lze předpokládat, že dopředu vyslali průzkumný člun, nebo ustavičně kontrolovali břehy. Jejich rivalové se snažili Seveřanům pohybu po vodách na jejich území zabránit všemi možnými způsoby. Blokovali řeky, snažili se je vyčerpávat krátkými boji a nedovolovali jim budování táborů na pevnině.¹⁵⁴

Ať přírodní, nebo umělé barikády na řekách Seveřany od jejich cíle neodradily. Za pomoci dřevěných válců a provazů vytáhli lodě na souš, jako tomu dělali ve Skandinávii s blížící se zimou.¹⁵⁵ Dostat loď na břeh bylo však jen první částí úkolu. Druhou fází bylo táhnout plavidla po souši a spustit na vodu, až překonají překážky stojící v cestě. Jednalo se o velmi zdlouhavou a namáhavou činnost, prováděnou při ustavičné hrozbě nepřátelského útoku. Výsledek ale stál za tuto práci. Díky této metodě se dokázali vyhnout předem připraveným vojskům, která je po proudu již bedlivě očekávala a získali pro sebe moment překvapení. Pokud to bylo možné, vikingové se snažili vyhnout střetům na lodích i navzdory skutečnosti, že jejich

¹⁵³ *Sága o Egilovi, synu Skallagrímově*, pozn. 4, kap. Egilova ženitba.

¹⁵⁴ ARBMAN, Holger, pozn. 10, s. 43.

¹⁵⁵ STARÝ, Jirí, pozn. 2, s. 112.

lodstvo bylo lepší v porovnání s konkurenty.¹⁵⁶ Jejich plavidla nebyla připravena čelit nárazům soupeřů, ale byla předurčena k rychlému přiražení ke břehu, vylodění a souboji na souši.

Seveřané pluli po vnitrozemských vodách Franků, kdy se po Loire dostali až k městu Tours, které podpálily.¹⁵⁷ Další z řek, kterou využívali, byla Seina. V 9. století se po ní plavili, přičemž drancovali a zapalovali vesnice v jejím okolí. Když lodstvo o přibližném počtu 120 lodí vedl po řece slavný a zkušený velitel Ragnar Lodbrók, tak proti němu byla poslána armáda, která byla rozdělena na obou březích Seiny. Ragnar zaútočil na slabší polovinu, kterou bez problémů porazil, a teprve poté začal bojovat s druhou částí nepřátel. Díky této strategii se mu podařilo po proudu dostat až k Paříži, kterou následně jeho mužové vyplenili a odjeli.¹⁵⁸ Jeho posádka si tak přišla na značnou odměnu v podobě zlata a stříbra výměnnou za mír. Vikingské výpravy se ovšem nezastavily. V roce 861 se útok opakoval. Projevem snahy těmto nájezdům zabránit bylo budování opevněných mostů přes hlavní toky a blokování v průplavu pomocí řetězů. Tento plán se ukázal jako efektivní, neboť Seveřané raději obrátili svou pozornost opět na Anglii.¹⁵⁹

Říční plavby a vikinky ovšem spojují spíše Švédové. Ti se ve vikingské éře vydávali přes Baltské moře na východ, kde čelili spletitému systému řek. S těmito trasami se začali seznamovat už od 6. století, proto pro ně zdejší oblast nebyla zcela nová.¹⁶⁰ Zpočátku se jednalo o kořistnické výpravy, jež se proměnily na kolonizační a obchodní. Po Něvě sem pluly lodě, jež některé zůstaly v okolí Ladožského jezera, a zbytek pokračoval k Volze, hlavní obchodní trase. Předtím ale museli zdolat řeku Oněgu, Vytegru, zde čluny přesunout po souši¹⁶¹ a spustit na řeku Kovši a pokračovat Sjenksou až ke svému cíli. Další trasa začínala na Dněpru, odkud se po souši lodě přetáhly na řeku Lovati, a odtud se po dalších vodách dalo doplout až do Ladožského jezera a poté do Baltu.¹⁶² Již od 9. století dováželi na východ kožešiny a zbraně. Obchodní čluny musely být pod neustálou vojenskou ochranou, neboť na Dněpru docházelo k jejich napadání ve snaze ukrást všechno zboží na palubě.¹⁶³ Centrem veškerého obchodu se stala Stará Ladoga. Sem směřovaly kupecké lodě prodávat a nakupovat zboží. Hlavní zájem panoval o arabské stříbro.¹⁶⁴

¹⁵⁶ BRØNDSTED, Johannes, pozn. 27, s. 15.

¹⁵⁷ BRÉMSKÝ, Adam, pozn. 8, s. 67.

¹⁵⁸ WINROTH, Anders, pozn. 92, s. 28.

¹⁵⁹ PRICE, Neil S., pozn. 11, s. 344-350.

¹⁶⁰ TĚRA, Michal, pozn. 12, s. 132.

¹⁶¹ Trasám, kudy se lodě přetahovaly, se říkalo přívklady, rusky voloki.

¹⁶² BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila, pozn. 9, s. 176-177.

¹⁶³ BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila, pozn. 9, s. 181.

¹⁶⁴ TĚRA, Michal, pozn. 12, s. 134-136.

Pomyslným cílem Varjagů se stala Konstantinopol, ke které pluli přes Dněpr a Černé moře. Roku 860 vypravili 200 lodí za účelem plenění a obležení města. Byli ovšem donuceni k ústupu, který se jim stal osudným, neboť většina flotily podlehla bouři.¹⁶⁵ Ta měla být údajně vyvolána ze strany Byzantinců, kteří přes hradby hodili plášť Matky Boží do moře.¹⁶⁶ Nájezdy na Konstantinopol ale pokračovaly a kníže Oleg si mírovou smlouvou s Byzancíí zajistil dodávky potravin a vybavení pro své lodě.¹⁶⁷ V průběhu svých cest po východě se Seveřané usadili v Kyjevě. Odtud kníže Igor podnikl nájezd na Konstantinopol a sice až na druhý pokus zvítězil a získal placení tributu. Byzantskému panovníkovi se ale podařilo získat si část Seveřanů na svoji stranu jako spojence a učinil z nich válečnou družinu.¹⁶⁸ Velkou přítěž při pokusech o dobývání Konstantinopole představoval pro nájezdníky řecký oheň, který proti nim Byzantinci používali. Jednalo se o zápalnou tekutinu, která hoří i ve vodě.¹⁶⁹

Postupem času plenitelské nájezdy ustaly a konec vikingské éry je vytyčen 11. stoletím. Jejich nepřátelé se v obraně zlepšili natolik, že nájezdy se stávaly více a více neúspěšnými. Pokrok v technologiích a stavbě lodí také zlepšil situaci jejich protivníků a tehdy pokroková severská plavidla už nestačila. Zároveň s christianizací Skandinávie ubylo konfliktů a Seveřané začali žít více přátelským způsobem života.¹⁷⁰

¹⁶⁵ BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila, pozn. 9, s. 178.

¹⁶⁶ TĚRA, Michal, pozn. 12, s. 127.

¹⁶⁷ BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila, pozn. 9, s. 181-182.

¹⁶⁸ MOLLAT DU JOURDAIN, Michel. *Evropa a moře*. Přeložil Alena LHOTOVÁ. Bratislava: Archa, 1994. Tvořit Evropu. ISBN 80-7115-059-2. s. 41.

¹⁶⁹ BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila, pozn. 9, s. 185.

¹⁷⁰ NORDEIDE, Sæbjørg Walaker, pozn. 81, s. 106.

6 Didaktická část

V rámci didaktické části jsem se rozhodl pro naplánování několikadenní historické exkurze pro žáky v měsíci červnu. Vycházím přitom ze zážitkové pedagogiky. Díky prožitým skutečnostem a s nimi spojených emocí by si žáci měli snáze zapamatovat a ověřit informace, které během exkurze nabydou. S tím je spojená následná reflexe, která vede k dlouhodobému zapamatování získaných zkušeností a jejich následnému používání v osobním a studijním životě.¹⁷¹

Společně bychom se vypravili do samotné kolébky vikingů, odkud podnikali své výpravy, do Skandinávie. Konkrétně dánského města Roskilde, v němž se nachází, v práci již dříve zmíněné, Vikingské muzeum lodí. Dánové si svých předků váží, a proto po vyzvednutí pěti vraků lodí kolem nich vybudovali muzeum, které nabízí spoustu doprovodných aktivit, jak zábavného charakteru, tak naučného. Proto bych byl rád, kdybychom mohli část vikingské historie spatřit na vlastní oči a případně si i některé z činností starých Severanů vyzkoušet.¹⁷²

Hlavní činností je samozřejmě prohlídka samotných zrekonstruovaných vraků v hlavní budově muzea. Žáci díky tomu získají živý obraz toho, jak čluny vypadaly, z čeho byly vyrobené, budou si moci prohlédnout veškeré detaily, kterých by si na obrázcích nemuseli všimnout. Prozkoumají spojování planěk a jaké techniky bylo využíváno. Získají přehled o velikosti tehdejších lodí a budou moci rozlišit typy plavidel podle jejich konstrukce a specifických rysů. Je také možnost využít anglicky mluvících průvodců, kteří kromě samotného popisu lodí, poskytnou bližší informace k nájezdům, které s nimi byly podnikány, historii a vývoj obchodu po moři, a obecně k životu tehdejších obyvatel.¹⁷³

Dle mého názoru mezi žáky sklídí největší nadšení možnost vyplout na tradiční vikingské lodi rovnou do zálivu. Poté ovšem radost pomine, neboť oni sami budou muset obsluhovat celou loď. Každý člen posádky totiž musí veslovat, starat se o plachtu a vykonávat ostatní tradiční práce na palubě. Kromě toho, že si vyzkouší, jak namáhavá byla plavba s vesly bez využívání plachet, na vlastní kůži se přesvědčí, jaké další práce bylo nutné vykonávat k udržování směru a pořádku na člunech. Neradno opominout fakt, že se jedná o jedinečnou

¹⁷¹ Metodický portál RVP.cz. *Zážitková pedagogika*. [online]. [cit. 2023-04-08]. Dostupné z: https://wiki.rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogick%C3%BD_lexikon/Z/Z%C3%A1%C5%B5itkov%C3%A1_pedagogika.

¹⁷² *The five Viking ships - The Skuldelev Ships*, pozn. 58.

¹⁷³ *Summer at the Viking Ship Museum*. In: *VIKINGESKIBS MUSEET* [online]. [cit. 2022-07-14]. Dostupné z: <https://www.vikingskibsmuseet.dk/en/visit-the-museum/activities>.

příležitost vyplout na starém plavidle a poznat, jak reaguje na vlny, jakou rychlostí je schopno plout a jak je obtížné se na palubě pohybovat.¹⁷⁴

Zdatnější angličtináři si mohou poslechnout zajímavá vyprávění o vikingské době. Témata se mění a nemusí být úzce spjata s mořeplavbou, takže žákům nabízí poznání také jiné stránky skandinávského života, jako může být kultura a umění. V muzejní kavárně mají k dispozici k ochutnání moderní pojetí severských jídel. Mohou si dopřát tradiční ryby a sladový chléb.¹⁷⁵

Muzeum dále nabízí pro návštěvníky možnost pozorovat proces tvorby nových vikingských plavidel za dodržení původního postupu a za používání tradičních nástrojů, především seker nejrůznějších velikostí, budují co nejpřesnější repliky. V malých dílnách zde pracuje několik řemeslníků. Žákům se zde dostane k nahlédnutí zdoluhavý proces, kterým si původní stavitelé museli projít a uvidí, jak se s nejrůznějšími nástroji pracovali a k čemu přesně sloužily. Zručnější a zvědavější jedinci si poté mohou sami vyzkoušet výrobu své vlastní drobné lodičky, které mohou být inspirovány čluny, které spatřili zde v muzeu, nebo si mohou vytvořit svůj vlastní typ a poté ho podrobit testu na vodě. Kromě svých plavidel je zde v dílnách možnost zúčastnit se různých řemeslných prací, například práce s kladivem v kovárně, pomáhat s opracováním kousků dřeva, nebo vyrobit své vlastní provazy.¹⁷⁶

Po opuštění muzea bychom se prošli po Roskilde a prohlédli si toto dánské městečko. Ve druhé části exkurze bychom se přesunuli do města Ribe, ve kterém se nachází Vikingské centrum. Také zde se nachází rekonstrukce jednoho člunu a šance ochutnat místní kuchyni, nicméně na tomto místě bude žákům představena vikingská společnost obecněji, nikoliv primárně jejich mořeplavba. Ribe nabízí pro návštěvníky jedinečný pohled na každodenní život Skandinávců přibližně v 10. století. Vikingské centrum je propojeno s mnoha dalšími aktivitami pro veřejnost. Na místo, kde ve vikingské éře stávalo tržiště, se dnes sjíždějí lidé na autentický trh, na kterém se probíhají obchody jako za dávných časů. Obchodníci jsou zásobeni ze zrekonstruovaného přístavu, kde otroci vykládají zboží a nosí ho na trh. Ve městě lze navštívit dům, ve kterém bydlí vikingská rodina a tráví svůj čas tradičními činnostmi. Pro náboženské účely byl postaven dřevěný kostel ozdobený rytinami. Jedná se o symbol přechodu od pohanské ke křesťanské víře. Nejpřesnější představu o životě Severanů žákům poskytne návštěva farmy. Zde se rodina stará o svůj dobytek, pěstuje a sklízí plodiny, vaří, štípe dřevo a provádí další činnosti nutné k přežití, jako tomu dělávali jejich vikingské předkové. Živobyčí jim poskytuje

¹⁷⁴ *Summer at the Viking Ship Museum*, pozn. 173.

¹⁷⁵ *Summer at the Viking Ship Museum*, pozn. 173.

¹⁷⁶ *Summer at the Viking Ship Museum*, pozn. 173.

tato farma. V Ribe jsou také k nahlédnutí staré malby, které vypovídají o severském umění. Stejně jako v Roskilde, také v tomto městečku jsou k vyzkoušení nejrůznější aktivity. Žáci si zde mohou zastřílet z luku, vyrazit minci, zúčastnit se výcviku bojovníka, pocítit tíhu pravého meče a helmy, nebo asistovat místnímu staviteli.¹⁷⁷

Tato exkurze je zaměřená na vikingskou mořeplavbu. Současně je ale jejím cílem kromě představení Seveřanů jako námořníků, ukázat jejich každodenní život, zvyky, jídlo, tradice a kulturu. Věřím, že by se žákům líbila a interaktivní činnosti by je zaujaly. Po návratu bych jim zadal úkol v podobě krátké eseje. V té by sepsali, co je nejvíce zaujalo, co se dozvěděli nového a jak se změnil jejich pohled na vikinky.

¹⁷⁷ *Ribe VikingCenter* [online]. [cit. 2022-07-14]. Dostupné z: <https://www.ribevikingecenter.dk/en/explore/whats-on.aspx>.

Závěr

Cílem této bakalářské práce bylo především přiblížit jeden z úhlů pohledu, který definoval Seveřany v 9. až 11. století, a díky němuž jsou připomínáni i dnes, po tisíci letech. Jedná se o mořeplavbu a aspekty s ní spojené.

Seveřané nebyli pouze výteční bojovníci, kteří se náhodou ocitli na vzdálených březích, ale také obchodníci a kolonizátoři. Jejich námořníci opakovaně překonávali limity a zdokonalovali své umění. Vysvětlili jsme si původ slova viking, a důvody, kvůli kterým byli původně zemědělci nuceni opustit své nářadí, chopit se vesel, a vydat se západním, nebo východním směrem.

Lze konstatovat, že úspěch jednotlivých výprav velice závisel na samotné přípravě před vyplutím a Seveřané tomuto aspektu věnovali mnoho času a úsilí. Do příprav se zapojovala celá společnost, včetně žen a dětí. Výpravy tak ovlivňovaly celý chod severské společnosti a bylo jim podřízeno téměř vše, kromě samotného přežití. Je zajímavé sledovat, jak se za poměrně krátkou dobu stali zkušenými a v očích nepřátel obávanými námořníky. Při popisování posádky lodí vyvstala otázka přítomnosti žen, na kterou nedokážeme s jistotou odpovědět. Dle mého názoru se severské bojovnice na palubě vyskytovat ve výjimečných případech mohly, jak o tom vypráví ságy.

Důkladná příprava ovšem nikdy sama o sobě nezaručovala úspěch výpravy. Na moři častokrát čelili problémům, které nemohli ovlivnit. Nejčastěji se jednalo o špatné počasí. Z tohoto důvodu se jeví mořeplavba nebezpečnější než plavba po řekách, při níž Seveřané čelili primárně útokům nepřátel, na které se mohli připravit. Samotného mě překvapila jejich vynalézavost, kterou předvedli na východě, kde přetahovali své lodě po souši, aby mohli plout po jiné řece nebo se vyhnout barikádám. Toto svědčí o jejich schopnosti si poradit ve svízelných situacích.

Přestože nám severská mořeplavba v 9. až 11. století není tematicky, ani časově příliš blízká, věřím, že poskytuje mnoho zajímavých poznatků a symbolizuje úspěšnou éru v historii Skandinávie. Tato bakalářská práce tak může být přínosná při výkladu Vikingů, ale také středověké mořeplavby obecně. Exkurze popsaná v didaktické části by pak žákům dodala vlastní pohled na toto pozoruhodné období lidských dějin.

Seznam použitých pramenů a literatury

Prameny:

1. BRÉMSKÝ, Adam. *Činy biskupů hamburského kostela: velká kronika evropského Severu*. Překlad Libuše Hrabová a Jana Engelbrechtová. Vyd. 1. Praha: Argo, 2009. Memoria medii aevi; sv. 6. ISBN 978-80-257-0167-6.
2. *Edda*. Překlad Ladislav Heger. Vydání první. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1962. 480 stran. Živá díla minulosti; svazek 30.
3. GILES, J A. *The Anglo-Saxon Chronicle*. London: G. Bell and Sons, 1912. Dostupné z: [http://www.public-library.uk/dailyebook/The%20Anglo-Saxon%20chronicle%20%20\(1914\).pdf](http://www.public-library.uk/dailyebook/The%20Anglo-Saxon%20chronicle%20%20(1914).pdf)
4. *Gylfaginning – Gylfiho oblouznění*. Rûnarmál: Asatrú, runy, severská mytologie a Vikingové [online]. [cit. 2022-05-01]. Dostupné z: <https://runarmal.cz/sagy/mladsi-edda/gylfaginning-gylfiho-oblouzneni/>.
5. *Sága o Egilovi, synu Skallagrímově*. Rûnarmál: Asatrú, runy, severská mytologie a Vikingové [online]. [cit. 2022-05-01]. Dostupné z: <https://runarmal.cz/sagy/saga-o-egilovi-synu-skallagrimove/>.
6. *Sága o Eirikovi Zrzavém*. Rûnarmál: Asatrú, runy, severská mytologie a Vikingové [online]. [cit. 2022-05-01]. Dostupné z: <https://runarmal.cz/sagy/saga-o-eirikovi-zrzavem/>.
7. *Sága o Gíslim*. Rûnarmál: Asatrú, runy, severská mytologie a Vikingové [online]. [cit. 2022-05-01]. Dostupné z: <https://runarmal.cz/sagy/saga-o-gislim/>.

8. *Sága o Gunnlaugovi Hadím jazyku*. Rûnarmál: Asatrú, runy, severská mytologie a Vikingové [online]. [cit. 2022-05-01]. Dostupné z: <https://runarmal.cz/sagy/saga-o-gunnlaugovi-hadim-jazyku/>.
9. *Sága o Volsunzích*. Rûnarmál: Asatrú, runy, severská mytologie a Vikingové [online]. [cit. 2022-05-01]. Dostupné z: <https://runarmal.cz/sagy/saga-o-volsunzich/>.
10. STARÝ, Jiří, ed. a kol. *Eddica minora: hrdinské básně ze staroseverských ság*. Praha: Herrmann & synové, 2011. 269 s. ISBN 978-80-87054-29-1.

Literatura:

1. ARBMAN, Holger. *Vikingové*. Praha: Mladá fronta, 1969.
2. BANCKOVÁ, Claudia. *Vikingové*. Přeložil Jan HLAVIČKA. Praha: Vyšehrad, 2018. ISBN 978-80-7429-979-7.
3. BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Stěhování národů a sever Evropy: Vikingové na mořích i na pevnině*. Vydání první. Praha: Vyšehrad, 2017. Historica. ISBN 978-80-7429-744-1.
4. BOLTON, Timothy. *Celtic-Norse relationships in the Irish Sea in the Middle Ages 800-1200*. Leiden: Brill, 2014. Northern world. ISBN 978-90-04-25512-8.
5. BRØNDSTED, Johannes. *The Vikings: an illustrated history of the Vikings: their voyages, battles, customs, and decorative arts*. 1. Publ. Harmondsworth: Penguin Books, 1960.

6. BRØNDSTED, Johannes. *Vikingové: sága tří staletí*. Přeložila Jana HENDRYCHOVÁ. Praha: Orbis, 1967.
7. BUDIL, Ivo T. *Dějiny Skandinávie*. 1. vydání. Praha: Stanislav Juhaňák - Triton, 2017. ISBN 978-80-7553-228-2.
8. FERGUSON, Robert. *The hammer and the cross: a new history of the Vikings*. London: Penguin Books, 2010. ISBN 978-0-141-01775-4.
9. GRAHAM-CAMPBELL, James a KIDD, Dafydd. *The Vikings*. London: British Museum Publ., 1980. ISBN 0-7141-1352-2.
10. GRAHAM-CAMPBELL, James, Colleen BATEY, Helen CLARKE, R. I. PAGE a Neil S. PRICE. *Svět vikingů: kulturní atlas*. Praha: Knižní klub, 1998. ISBN 80-7176-669-0.
11. HASKINS, Charles Homer. *Normani v evropských dějinách*. Vyd. 1. Jinočany: H & H, 2008. ISBN 978-80-7319-071-2.
12. HOLMAN, Katherine. *The northern conquest: Vikings in Britain and Ireland*. [United Kingdom]: Andrews, 2012.
13. CHURCHILL, Winston. *A History of the English Speaking Peoples. [Volume I], The Birth of Britain*. Rosetta Books. 1956.
14. KOŠNAR, Lubomír. *Severní Evropa v raném středověku a vikinská expanze*. Praha: Karolinum, 1993. ISBN 80-7066-732-X.

15. LEHR, Peter. *Pirates: a new history, from vikings to Somali raiders*. New Haven: Yale University Press, 2019. ISBN 978-0-300-18223-1.
16. MANCO, Jean. *Ancestral journeys: the peopling of Europe from the first venturers to the Vikings*. 1st pub. London: Thames & Hudson, 2013. ISBN 978-0-500-05178-8.
17. MOLLAT DU JOURDAIN, Michel. *Evropa a moře*. Přeložil Alena LHOTOVÁ. Bratislava: Archa, 1994. Tvořit Evropu. ISBN 80-7115-059-2.
18. NORDEIDE, Sæbjørg Walaker. *The vikings*. Leeds: Arc Humanities Press, 2019. Past imperfect. ISBN 978-1-942401-90-2.
19. PRICE, Neil S., ed. *Children of ash and elm: a history of the Vikings*. First edition. New York: Basic Books, 2020. ISBN 978-0-465-09698-5.
20. PRICE, T. Douglas. *Ancient Scandinavia: an archaeological history from the first humans to the Vikings*. Oxford, England: Oxford University Press, 2015. ISBN 978-0-19-023198-9.
21. SAWYER, P. H. *The Age of the Vikings*. 1st Publ. London: Edward Arnold, 1962.
22. TÉRA, Michal. *Kyjevská Rus: dějiny, kultura, společnost*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2019. Russia Altera; svazek 34. ISBN 978-80-7465-413-8.
23. WINROTH, Anders. *The conversion of Scandinavia: Vikings, merchants, and missionaries in the remaking of Northern Europe*. New Haven: Yale University Press, 2012. ISBN 978-0-300-17026-9.

Internetové zdroje:

1. DOHNAL, Rodomír. *Šášeň lodní: Zakeřný měkkýš, který zničil nejednu námořnickou výpravu. 100+1* [online]. 2020 [cit. 2022-05-03]. Dostupné z: <https://www.stoplusjednicka.cz/sasen-lodni-zakerny-mekkys-ktery-znicil-nejednu-namornickou-vypravu>.
2. Metodický portál RVP.cz. *Zážitková pedagogika*. [online]. [cit. 2023-04-08]. Dostupné z: https://wiki.rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogick%C3%BD_lexikon/Z/Z%C3%A1%C5%BEitkov%C3%A1_pedagogika.
3. *Ribe VikingeCenter* [online]. [cit. 2022-07-14]. Dostupné z: <https://www.ribevikingecenter.dk/en/explore/whats-on.aspx>.
4. ROHOVSKÝ, Martin. *Mořská nemoc. LODNINOVINY.CZ* [online]. 2020 [cit. 2022-05-03]. Dostupné z: <https://lodninoviny.cz/Cruising/morska-nemoc>.
5. *Summer at the Viking Ship Museum*. In: *VIKINGESKIBS MUSEET* [online]. [cit. 2022-07-14]. Dostupné z: <https://www.vikingskibsmuseet.dk/en/visit-the-museum/activities>.
6. *The five Viking ships - The Skuldelev Ships*. In: *VIKINGESKIBS MUSEET* [online]. [cit. 2022-07-14]. Dostupné z: <https://www.vikingskibsmuseet.dk/en/visit-the-museum/exhibitions/the-five-viking-ships>.
7. TVCSMax Group 2018, 2020, *Poslední tajemství Vikingů... I. část Historický dokument CZ*, YouTube video. [2022-07-14]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=qs5DgDjKWE&ab_channel=TVCSMaxGroup2018.

8. Viking Zrzavý Erik, 2014, *Vikingové I*, YouTube video. [2022-07-14]. Dostupné z:
https://www.youtube.com/watch?v=kpPXXDo6XOI&ab_channel=VikingZrzav%C3%BD Erik.